

Remissamman- ställning Vårt Gotland 2040 – förslag till reg- ional utveckl- ingsstrategi för Gotland

Fastställt av regionstyrelsen
Framtagen av regionstyrelseförvaltningen
Datum 2020-08-27
Ärendenr RS 2018/1237
Version [1.0]

Remissammanställning Vårt Gotland 2040 – förslag till regional utvecklingsstrategi för Gotland

Innehåll

Inledning	5
Övergripande synpunkter på remissförslaget	6
Förvaltningens kommentar	7
Remissfråga: Hur ser ni på förslag till vision?	7
Sammanfattning av remissförslaget	7
Sammanfattning av remissvaren	8
Förvaltningens kommentar	9
Remissfråga: Hur ser ni på förslag till övergripande mål? Effektmål?	9
Sammanfattning av remissförslaget	9
Sammanfattning av remissvaren	11
Övergripande mål för Gotland 2040	11
Effektmål	13
Förvaltningens kommentar	15
Remissfråga: Hur kan ni bidra till att målen nås?	16
Sammanfattning av remissvaren	16
Förvaltningens kommentar	17
Remissfråga: Vad anser ni viktigast att kraftsamla gemensamt kring på kort sikt (de närmaste fem åren)?	17
Sammanfattning av remissvaren	17
Förvaltningens kommentar	19
Remissfråga: Vilken nytta kommer ni ha av den regionala utvecklingsstrategin?	19
Sammanfattning av remissvaren	19
Förvaltningens kommentar	21
Synpunkter på Gotländska utmaningar	21
Sammanfattning av remissförslaget	21
Sammanfattning av remissvaren	21
Demografisk utveckling	22
Klimat och energi	22
Social sammanhållning	22
Globalisering	22
Förslag att komplettera eller förstärka avsnittet med	23
Förvaltningens kommentar	23
Synpunkter på Genomgående perspektiv för en hållbar utveckling	24
Sammanfattning av remissförslaget	24
Sammanfattning av remissvaren	24
Jämställdhets- och barnrättsperspektiv	24
Hela Gotland – det geografiska perspektivet	24
Hållbarhetsperspektiven	25
Förslag att komplettera eller förstärka avsnittet med	25
Förvaltningens kommentar	25
Synpunkter på de tio insatsområdena	26
Sammanfattning av remissförslaget	26
Sammanfattning av övergripande synpunkter på insatsområdena	26

Hälsa och delaktighet.....	27
Sammanfattning av remissförslaget	27
Sammanfattning av remissvaren	28
Kultur	29
Sammanfattning av remissförslaget	29
Sammanfattning av remissvaren	30
Kompetensförsörjning och livslångt lärande	31
Sammanfattning av remissförslaget	31
Sammanfattning av remissvaren	32
Kommunikationer	34
Sammanfattning av remissförslaget	34
Sammanfattning av remissvaren	34
Klimat och energiomställning	36
Sammanfattning av remissförslaget	36
Sammanfattning av remissvaren	37
Miljö och vattenförsörjning	38
Sammanfattning av remissförslaget	38
Sammanfattning av remissvaren	39
Innovation och forskning.....	40
Sammanfattning av remissförslaget	40
Sammanfattning av remissvaren	41
Näringslivsutveckling.....	42
Sammanfattning av remissförslaget	42
Sammanfattning av remissvaren	42
Attraktionskraft för ökad befolkning.....	45
Sammanfattning av remissförslaget	45
Sammanfattning av remissvaren	45
Bostadsförsörjning och byggande.....	46
Sammanfattning av remissförslaget	46
Sammanfattning av remissvaren	47
Förvaltningens kommentarer	48
Synpunkter på Att vara en ö-region	48
Sammanfattning av remissförslaget.....	48
Sammanfattning av remissvaren	49
Förvaltningens kommentar	49
Synpunkter på Gotland i världen.....	49
Sammanfattning av remissförslaget.....	49
Sammanfattning av remissvaren	49
Förvaltningens kommentar	50
Synpunkter på Genomförande	50
Sammanfattning av remissförslaget.....	51
Sammanfattning av remissvaren	51
Förvaltningens kommentar	52
Synpunkter på Uppföljning, utvärdering och lärande.....	52
Sammanfattning av remissförslaget.....	52
Sammanfattning av remissvaren	52

Förvaltningens kommentar	53
Remissvar från privatpersoner	53
Bilaga: Remissvar har inkommit från:.....	55

Inledning

Förslaget Vårt Gotland 2040 har varit ute för synpunkter och i rapporten ges en sammanställning av de synpunkter som kommit in.

Regionstyrelsen beslutade den 26 februari 2020 att sända *Vårt Gotland 2040 - förslag till ny regional utvecklingsstrategi* på remiss, med remisstiden 3 mars till och med 31 maj. Förslaget skickades till 137 remissinstanser - partierna, nämnder inom Region Gotland, näringsliv genom näringslivsorganisationerna samt till de tio största företagen på ön, utvecklingsbolagen, föreningsliv, statliga myndigheter inklusive universitet samt till andra regioner och kommuner. Via Region Gotlands webb, Facebook, annonser i lokalpressen samt medverkan i lokalradio gavs information om att det var öppet för alla att lämna synpunkter på förslaget. En e-tjänst för att lämna synpunkter togs fram och många har använt just den.

Tre dialogmöten om förslaget kunde hållas innan Coronapandemin medförde att de återstående fem planerade mötena fick ställas in. Möten hölls i Vamlingbo den 3 mars, i Rone den 4 mars och i Kräklingbo den 9 mars. Det var olyckligt att övriga delar av Gotland inte kunde ges samma möjlighet. Även planerade dialoger med gymnasieklasser, årskurs 5-6 samt på fritidsgårdar fick ställas in. En kort film togs fram till webbsidan www.gotland.se/gotland2040, med information om innehållet i förslaget och om processen. Coronapandemin har inneburit att många aktörer varit både praktiskt och mentalt upptagna med krishantering. Därför är det glädjande att så många ändå tog sig tid att ge synpunkter på förslaget.

Totalt har 131 remissvar kommit in. 118 svar innehåller synpunkter (då 13 av svaren är från statliga myndigheter som avböjer att lämna synpunkter). En lista på vilka som svarat finns som bilaga. 47 svar kommer från privatpersoner, som alltså inte svarat som företrädare för någon förening eller organisation. De flesta av privatpersonerna har svarat anonymt, vilket var huvudalternativet i e-tjänsten, men några har svarat med namn. Alla svar från privatpersoner redovisas utan namn.

Region Gotland välkomnade synpunkter på alla delar i förslaget, men ställde några särskilda frågor;

- Hur ser ni på förslag till vision?
- Hur ser ni på förslag till övergripande mål för Gotland 2040? Effektmål?
- Hur kan ni bidra till att målen nås?
- Vad anser ni viktigast att kraftsamla gemensamt kring på kort sikt (närmsta fem åren)?
- Vilken nytta kommer ni ha av den regionala utvecklingsstrategin?

Läsanvisning

Sammanställningen av de synpunkter som kommit in redovisas först utifrån remissfrågorna. Sedan följer en sammanställning av övriga synpunkter på förslaget sorterat utifrån remissförslagets rubriker. Det handlar om synpunkter på utmaningar, synen på genomgående perspektiv, de tio insatsområdena, ö-läget och Gotland i världen, genomförande och uppföljning. Svaren från privatpersoner finns under respektive rubrik, i den mån svaren kan sorteras in på det sättet. Det finns också en särskild sammanställning av svar från privatpersoner. Sammanställningen är i varje del upplagd med en kort sammanfattning av förslaget i remissversionen av Vårt Gotland 2040 och en sammanfattning av vad remissinstanserna svarat. För respektive del ges en kommentar från regionstyrelseförvaltningen.

Övergripande synpunkter på remissförslaget

Det finns många positiva medskick övergripande om förslaget till regional utvecklingsstrategi. Bra, välskrivet, lyfter viktiga frågor, positivt är några ord på vägen. Samtidigt uttrycks att det finns förbättringar att göra och en rad förändringar föreslås.

Centerpartiet menar att förslaget möjligen är för lite visionärt och efterlyser förhållningssätt till kommande, delvis okända utvecklingstrender. *Socialdemokraterna* tycker att förslaget är trevlig läsning men alltför generellt och saknar mer om det unika med Gotland.

Inledningen med fokus på omställning

Miljö och byggnämnden tycker det är bra att omställningsbegreppet lyfts tydligt i inledningen. Även *Centerpartiet* pekar på vikten av att Gotland kan hantera förändringar och omställning. *Studieförbundet Vuxenskolan* tycker att inledningen med fokus på omställning är extra intressant med tanke på Coronakrisen. Även *Gotlands Förenade Besöksnäring* ser positivt på att omställning har en central roll i förslaget då behovet är mer tydligt nu på grund av pandemin. *Hoburgs närings- och intresseförening* samt *Körbärggården* ser att mycket att det som står i inledningen, med effekterna av pandemin, nu känns väl utopiskt. Eftertanke och att kreativt utgå från det som finns på ön är viktigare än alltför högtflygande ambitioner. *IF Metall Gotland* föreslår Gotland håller ihop som rubrik för inledningen istället för Gotland ställer om.

Region Gotlands olika roller

Gotland är både en kommun och en region, vilket skiljer Gotland från resten av landet. Mot bakgrund av det anser *Miljö- och byggnämnden* att det krävs en läsanvisning i RUS som tydliggör samband (eller gränser) mellan regional och primärkommunal planering på ett mer pedagogiskt sätt än vad remissversionen gör. *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen* anser att det finns otydligheter i gränssnittet mellan den regionala utvecklingsstrategin (RUS), översiktsplanen (ÖP), och andra kommunala planer. *Föräldraskolrådet Fårösund* menar att det faktum att Gotland är både region och kommun bör göra avtryck i RUS. Eftersom RUS ska användas i Region Gotlands koncernstyrning bör även den normalt strikt kommunala verksamheten, t ex skola, vård, omsorg, arbetas in, om än på en övergripande nivå.

Vi

I remissförslaget finns en särskild rubrik kring begreppet Vi, eftersom ordvalet används genomgående i texten. *RF-SISU Gotland* uppskattar förtydligandet av Vi och att strategin inte bara ett dokument för Region Gotland. De föreslår att Vi-et skulle kunna utvecklas till en slags övergripande princip för genomförande där det offentliga, ideella och privata sektorerna uppmanas att samverka. Även *Studieförbundet Vuxenskolan* tycker det är bra med fokus på att vi alla bidrar. *Socialdemokraterna* föreslår att fler läggs till bland uppräknade aktörer, då innefattas alla utan att ordet vi behövs. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* menar att det skulle vara mer ärligt att inte skriva vi utan istället markera att Region Gotland är formellt ansvariga för regional utveckling enligt lag.

Disposition och omfång

Några, till exempel *Kriminalvårdsmyndigheten* och *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen*, framför att förslaget till RUS är för omfattande och skulle vinna på att kortas ned och bli mer koncist. *Länsstyrelsen* anser att antalet avsnitt kan bli färre och strategin mer stringent. Samtidigt finns många synpunkter om områden som behöver beskrivas mer eller saknas.

Det finns synpunkter på dispositionen, bland annat från *Hälso- och sjukvårdsnämnden, Liberalerna* och *Länsstyrelsen*, där omvärldsfaktorer och nulägesanalys inklusive Gotland som ö-region föreslås presenteras innan mål och insatsområden. *Länsstyrelsen* menar vidare att förslaget kan bli mer innehållsmässigt sammanhängande genom att tydliggöra hur insatsområden och strategiska inriktningar leder till att vision och mål nås. Språket upplevs i vissa fall svårt och en del begrepp behöver förklaras.

Förvaltningens kommentar

Många instämmer i och ser behovet av omställning, inte enbart för klimat- och energiomställning utan som en ansats som behövs för att hantera utmaningar inom en rad områden. Det finns behov av att se över dispositionen med syfte att nå en tydligare struktur som är lätt att följa och där kopplingen mellan vision, mål, effektmål och - insatser, inriktning för genomförande samt uppföljning hänger samman och blir tydligare. Region Gotlands olika roller, som både region och kommun, kan förtydligas.

Remissfråga: Hur ser ni på förslag till vision?

Sammanfattning av remissförslaget

Remissförslaget består av en vision med tillhörande text som förtydligar innehållet.

Vision: Gotland – en kreativ ö med plats för hela livet.

Visionstext: Gotland präglas av kreativitet och närhet mellan människor, och vi lever i samklang med vår unika natur. Här finns livskraft och en öppenhet för nya influenser, vilket skapar förutsättningar för människor och företag att växa och utvecklas. Vi driver förändring och omställning för ett långsiktigt hållbart Gotland, något som ger oss en ledande roll såväl nationellt som internationellt. Gotland är den bästa platsen att växa upp, leva och åldras på. Tryggt och attraktivt i alla livets skeden. En plats för allt liv. En plats för hela livet.

I den tidigare regionala utvecklingsstrategin (som då hette utvecklingsprogram), Vision Gotland 2025 löd visionen: Gotland är Östersjöregionens mest kreativa och magiska plats präglad av närhet, hållbar tillväxt och fylld av livslust.

En illustration, som några kommenterat i sina svar (se nedan), finns i förslaget med texten: Målen ska ses som helhet som tillsammans ger en hållbar regional utveckling och leder mot visionen. Kärnvärdena i det gotländska varumärket visar hur vi vill uppfattas.

Sammanfattning av remissvaren

Nära hälften av de svarande (exklusive svaren från privatpersoner) har kommenterat förslaget till vision inklusive visionstext. Två av 47 remissvar från privatpersoner innehåller synpunkter på vision.

De nämnder inom Region Gotland som lämnat synpunkter på visionen, *Miljö- och byggnämnden*, *Socialnämnden* samt *Hälso- och sjukvårdsnämnden* är positiva och ställer sig bakom förslaget till vision. Synpunkter är bland annat att visionen anger en tydlig riktning framåt, är tilltalande och andas förhoppning om framtiden. Från partierna kommer flera synpunkter om förbättringar, dels i visionen, dels i visionstexten. Både *Centerpartiet* och *Socialdemokraterna* framför synpunkter på ordvalet ”plats för hela livet”. *Centerpartiet* föreslår formuleringen ”Gotland – en kreativ och trygg plats genom hela livet.” De menar också att visionstexten har ett bra innehåll, men behöver kortas. *Socialdemokraterna* föreslår tillägget ”för alla” för att förstärka att Gotland ska hålla ihop och framför vidare att alla regioner vill driva förändring och långsiktig hållbarhet. *Moderaterna* anser att visionen är en god nulägesbild att utgå ifrån, men vill att ordet ”verka” finns med i visionstexten. *Vänsterpartiet* pekar på upprepningar i visionstexten. *Miljöpartiet* lyfter fram att det är bra visioner och innefattar i det såväl vision som de övergripande målen. Det finns synpunkter, både från *hälso- och sjukvårdsnämnden* och från *Kristdemokraterna* om att förtydliga tillhörande illustration, framför allt kopplingen mellan vision, mål och kärnvärdena i varumärket för Gotland.

Länsstyrelsen i Gotlands län ser det som positivt att visionen kortats, (jämfört med visionen i Vision Gotland 2025) och har i övrigt inga synpunkter. *Uppsala universitet* anser att såväl vision som övergripande mål är välbalanserade och relevanta. *Svenska ESF-rådet*, *Arbetsförmedlingen*, *Kriminalvården*, *Trafikverket* och *Tillväxtanalys* är positiva till visionen. *ALMI Företagspartner Gotland AB* anser att visionen är bra, men vill se ordet ”startas” i visionstexten, ”förutsättningar för företag att startas, växa och utvecklas”. Vidare anser de att kompetensför-

sörjning bör finnas med även i visionstexten. *Skogsstyrelsen* upplever visionen som mer introvert än strategin i övrigt och efterlyser ett omvärldsperspektiv. *Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor* pekar på behovet av ett tydligare barn- och ungdomsperspektiv.

Från näringsliv och föreningsliv finns positiva synpunkter men även förslag till förändringar. *Tillväxt Gotland* lyfter fram att det är en tydlig och bra vision som innefattar områdena att bo, leva, besöka och etablera. Dessutom uppskattas ordet kreativ, då kreativitet och innovation går hand i hand och är en grogrund för entreprenörskap. *Svenska Kyrkan Visby stift*, *Röda Korset* och *Gotland Grönt Centrum* är positiva till visionen. *Hoburgs närings- och intresseförening* liksom *Körbärsgården* tycker att visionen är något vi alla kan ställa upp på men pekar på att det viktiga är implementeringen, framför allt inom Region Gotland. *Företagarna Gotland* menar att visionen är en bra nulägesbild för Gotland men önskar se ordet ”verka” i visionstexten. *GUBIS* föreslår att visionstexten formuleras ”Alla Gotlands socknar är den bästa platsen att växa upp, leva och åldras på.” *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* anser att dröm och verklighet blandas samman. *Naturskyddsföreningen* uppfattar visionen som otydlig. *Studieförbundet Vuxenskolan* ställer frågor om betydelsen av ”driver förändring” och ”ta en ledande roll” i visionstexten, då ordval är intressanta när det kommer till resursfrågan. *IF Metall Gotland* föreslår en ny formulering av visionen, ”Gotland - en trygg och kreativ ö att leva på hela livet”. Det gör även *Gotlands Fredscenter*, ”Gotland - platsen för ett hållbart liv”.

I svaren från *privatpersoner* har endast två kommenterat visionsdelen. En person uppfattar den föreslagna visionen som inspirerande och något vi bör kunna enas om. En person delar med sig av sin egen vision för 2040.

Förvaltningens kommentar

Vi konstaterar att många ställer sig bakom förslaget till vision. Förvaltningen ser därför att förslaget till vision står sig. Visionstexten kan ses över, för att tydliggöra visionens dubbla innebörd (livets alla åldrar och skeden samt livets olika beståndsdelar – arbete, fritid osv), men också för att undvika att texten blir alltför lik måltexterna. Det som framgår under respektive övergripande mål behöver inte upprepas här. En synpunkt är att visionen är introvert, medan övriga strategin inte är det. Möjligen kan visionstexten bli mer utåtriktad.

Remissfråga: Hur ser ni på förslag till övergripande mål? Effekt-mål?

Sammanfattning av remissförslaget

Remissförslaget består av tre övergripande mål för Gotland 2040 med tillhörande effektmål.

Mål 2040: Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle som erbjuder den bästa livskvaliteten.	Mål 2040: Gotland är klimatpositivt och en global förebild i energi- och klimatomställningen.	Mål 2040: Gotland är en innovativ kunskapsregion med utvecklingskraft och hållbar tillväxt.
EFFEKTMÅL	EFFEKTMÅL	EFFEKTMÅL
<ol style="list-style-type: none">1. En god, jämlik och jämställd hälsa2. Goda uppväxtvillkor3. En trygg och attraktiv livsmiljö4. Höjd utbildningsnivå och goda förutsättningar för livslångt lärande5. Ökad befolkning i yrkesaktiv ålder6. God beredskap och förmåga att hantera samhällsstörningar	<ol style="list-style-type: none">1. Positivt klimatavtryck2. Ett energisystem baserat på förnybar energi3. Hållbara och klimatpositiva näringar4. Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet5. Säkrad biologisk mångfald	<ol style="list-style-type: none">1. Ökad tillväxt i näringslivet2. Ökad innovationskraft och utvecklade styrkeområden3. Förbättrad matchning mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft4. En mer inkluderande och jämställd arbetsmarknad5. Ökat bostadsbyggande och en resurseffektiv bebyggelse6. Ett hållbart transportsystem och ökad tillgänglighet

Till varje mål finns en text som beskriver det önskade tillståndet.

1. **Gotland är ett tryggt och inkluderande samhälle som erbjuder den bästa livskvaliteten.**

Gotland är ett tryggt och öppet samhälle för invånare och besökare, ett jämlikt och jämställt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa. Gotland präglas av en mångfald av uttryck, en rik fritid, ett dynamiskt kulturliv och goda möjligheter till livslångt lärande. Gotland har trygga och attraktiva livsmiljöer. Livskvaliteten på Gotland ökar inflyttningen och fler vill stanna kvar, befolkningen växer stadigt. Människor känner tillit och förtroende för samhället och varandra samt känner sig delaktiga i samhällsutvecklingen. Det gotländska samhället tål påfrestningar, är anpassningsbart och förändringsbenäget.

2. **Gotland är klimatpositivt och en global förebild i energi- och klimatomställningen.**

Gemensamma satsningar och ett målmedvetet arbete möjliggör för Gotland att gå före i energi och klimatomställningen och tidigt nå nationella mål baserade på FN:s Parisavtal. Det innebär kontinuerliga utsläppsminskningar av växthusgaser genom omställning till förnybar energi och energieffektivisering. Energi- och klimatomställningen är en hävstång för ett konkurrenskraftigt näringsliv och för att nå övriga miljömål. På Gotland finns god tillgång till dricksvatten och tillräckliga grundvattnivåer. Östersjön är ett levande och friskt hav och kretsloppen är giftfria. Den

cirkulära ekonomins betydelse har ökat och naturen brukas så att ekosystemtjänsterna värnas och öns biologiska mångfald säkras.

3. **Gotland är en innovativ kunskapsregion med utvecklingskraft och hållbar tillväxt.**

På Gotland skapas hållbar tillväxt på ett balanserat sätt i nyttjandet av resurser. Företagarandan är fortsatt stark och näringslivet blomstrar. På Gotland finns goda möjligheter att testa och förverkliga nya idéer. Samverkan kring forskning och innovation stärker Gotlands attraktionskraft, utvecklar välfärdstjänsterna och bidrar till nya och kunskapsintensiva företag på ön. Ett gott näringslivsklimat, goda kommunikationer, en tydlig hållbarhetsprofil, tillgång till bostäder och en väl utbyggd infrastruktur ger förutsättningar för att hela Gotland ska fortsätta att utvecklas positivt. Genom utbildning, attraktionskraft och matchning möts kompetensförsörjningsutmaningen.

Sammanfattning av remissvaren

Ungefär två tredjedelar av de svarande (exklusive svaren från privatpersoner) har kommenterat förslagen till mål. Femton av 47 remissvar från privatpersoner innehåller synpunkter på målen. För enkelhetens skull benämns de övergripande målen i sammanfattningen med nummer enligt ovan. Det ska betonas att ordningsföljden i remissförslaget inte är någon prioritering av målen.

Övergripande mål för Gotland 2040

Centerpartiet menar att målen bör ses över i ljuset av Coronapandemins effekter. Målet att bli klimatpositivt till 2040 är högt men bra och innebär att Gotland går före övriga landet. *Moderaterna* föreslår att ordet global ersätts med ”internationell” i övergripande mål 2. *Liberalerna* menar att det kan ifrågasättas om de övergripande målen, så som de är formulerade, är effektiva och realistiska. Det är svårt att validera de superlativ som beskriver Gotland 2040. Är det t ex möjligt att Gotland kan bli en innovativ kunskapsregion? Däremot både önskvärt och möjligt att bli en del av en större kunskapsregion och att satsa på ett innovativt Gotland. *Kristdemokraterna* anser att remissförslaget generellt lyfter viktiga frågor om hur ett tryggt och välmående samhälle skapas. *Socialdemokraterna* vill se mer om boendesituationen i de övergripande målen, då frågan är avgörande för utvecklingen. *Vänsterpartiet* framför att målkonflikter bör lyftas tydligare för att strategin ska ge vägledning i hur de ska hanteras, exempelvis kring ökande turism och kalkbrytning. Vidare anser de att demokrati, delaktighet och tillit genomgående ska stärkas i dokumentet. *Miljöpartiet* föreslår formuleringen ”en bra livskvalitet” istället för ”den bästa” i övergripande mål 1. Vidare framförs, angående texten om ökad befolkning, att befolkningen bara kan växa i samklang med en utbyggnad av samhällsbärande funktioner och i samklang med naturresurserna. Texten till övergripande mål 2 bör kompletteras med biologisk mångfald och att utsläppsminskningar också kan nås genom minskad energikonsumtion.

Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden och *Barn- och utbildningsnämnden* anser att barnperspektivet bör belysas mer i de övergripande målen. *Miljö- och byggnämnden* anser att målen är självklara och väl valda. Ett klimatpositivt Gotland 2040 är ett högt ställt mål, vilket innebär komplexa vägval i samhällsplaneringen. Nämnden pekar på att klimat och kommunikationer har en inbyggd målkonflikt för en ö-region med stora transportbehov, men måste klaras för att nå målet ”innovativ kunskapsregion med utvecklingskraft och hållbar tillväxt.” *Hälso- och sjukvårdsnämnden* anser att de övergripande målen är bra formulerade och täcker in

viktiga områden, men saknar tydliga mål för välfärden, främst hälso- och sjukvård och omsorg. Det är också tveksamt om målen i tillräcklig grad kan vägleda i prioriteringar. Nämnden föreslår nya formuleringar för mål/effekt mål som rör förtroende för och tillgång till god och nära vård, en likvärdig och jämlik vård och omsorg med individen i centrum samt digitalisering och e-hälsa för ökad delaktighet och kunskapsutbyten. *Socialnämnden* uppfattar de övergripande målen som omfattande och visionära vilket kan försvåra uppföljningen. Det finns också en tveksamhet till uttryckta ambitionsnivåer, som den bästa livskvaliteten och global förebild, med tanke på ekonomiska resurser. Ett medskick är också att inte glömma digitalisering och innovation inom välfärdssektorn, viktigt inte enbart i näringslivet.

Bland statliga myndigheter är responsen på de övergripande målen övervägande positiv, även om förslag till förbättringar ges. *Länsstyrelsen i Gotlands län* anser att de övergripande målen fångar de viktigaste områdena för Gotlands utveckling. Hållbarhet och attraktionskraft kan endast skapas när samtliga perspektiv på hållbar utveckling finns med. Det bör utvecklas i inledande text till målen. Målens karaktär ställer krav på tydliga och mätbara effektmål. Förslag på förändringar är att inarbeta kulturmiljö i mål 1 samt att omarbete rubriken för mål 2 så att det även speglar miljöfrågor. I text om mål 3 saknas ökad export och behovet av ett diversifierat och lönsamt näringsliv bör lyftas fram. Däremot är Länsstyrelsen tveksam till att ta med välfärdstjänster i beskrivningen av mål 3. *Uppsala universitet* anser målen vara välbalanserade, relevanta och att hållbarhetsfokus är av största vikt. *Energimyndigheten* menar att målen är välformulerade och välkomnar särskilt målet för energi- och klimatomställning, som ligger väl i linje med myndighetens regeringsuppdrag om Gotland som pilot för ett hållbart energisystem. Positiva till målen innehåll och formuleringar är också *Svenska ESF-rådet*, *Arbetsförmedlingen*, *Kriminalvården*, *Trafikverket*, *Universitets- och högskolerådet* och flera lyfter fram frågor där målen ligger i linje med myndighetens uppdrag eller egna styrdokument. Kopplingen till de globala hållbarhetsmålen uppskattas. Några myndigheter ser möjliga förbättringar. Till exempel vill *Skogsstyrelsen* lyfta skogens betydelse genom att behovet av en växande bioekonomi betonas mer. *Havs- och vattenmyndigheten* ser gärna ett förtydligande kring att det är mänsklig aktivitet som belastar Östersjön och ger negativa konsekvenser för havens ekosystemtjänster. Att stärka den biologiska mångfalden är också en viktig del i att möta klimatförändringarna. Vidare pekar myndigheten på att målkonflikter kommer behöva närmare avvägning i kommande planering och beslut. *Sveriges geologiska undersökning* ger förslag på formuleringar kring vattenförsörjning. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor* anser att ett stärkt barn- och ungdomsperspektiv behövs, vilket tillsammans med samverkan med civilsamhället ökar möjlighet att nå målen. *SWEDES* (Internationellt center för lärande för hållbar utveckling, Uppsala universitet) har ett särskilt uppdrag från Region Gotland i arbetet med ny regional utvecklingsstrategi – att bistå med stärkt lärande kring hållbar utveckling och de globala hållbarhetsmålen. De lyfter fram att det finns en spänning mellan de mer konkurrensbehäftade uttrycken i målformuleringarna (gå före, den bästa, global förebild osv) och den starka betoningen på samarbete som finns i förslaget till strategi. Ska strategin signalera konkurrens eller samarbete?

Tillväxt Gotland, Företagarna Gotland, Gotland Grönt Centrum, Svenska kyrkan Visby stift, Hoburgs närings- och intresseförening, Körsbärsgården, Naturskyddsföreningen, Gotlands Förenade Besöksnäring, RF-SISU Gotland, Gotlands Fredscenter, Studieförbundet Vuxenskolan, IF Metall uttrycker alla att de i stort delar inriktningen i de övergripande målen. *Tillväxt Gotland* framför till exempel att det är visionära mål som ger energi. *RF-SISU Gotland* anser att målen har en tydlig inriktning och stringens samt bra koppling till

Agenda 2030 och klimatmål. *Företagarna Gotland* anser att målen tar utgångspunkt i utmaningarna och kopplar till de globala hållbarhetsmålen. *Röda Korset* välkomnar förslagen liksom *Svenska kyrkan Visby stift*, som särskilt betonar att klimatfrågan är en ödesfråga och att den sociala sammanhållningen blir allt viktigare. *Hushållningssällskapet* redogör för insatser de redan idag gör med bäring på samtliga övergripande mål.

Med detta inte sagt att det inte finns förslag till justeringar eller andra medskick från näringsliv och föreningsliv. Till exempel lyfts frågan om att målkonflikter behöver belysas, främst mellan ekologisk hållbarhet, naturvärden och tillväxt, av bland annat *Naturskyddsföreningen* och *Gotlands Fredscenter*. Det finns en tveksamhet till Gotlands möjligheter att klara omställningen till ett klimatpositivt samhälle mot bakgrund av nuvarande energianvändning. *Gotland Grönt Centrum* saknar de areella näringarnas som resurs för omställningen inom klimat och energi och har förslag på skrivning om vattenförsörjningen. *Företagarna Gotland* vill lägga till ”rikt kulturliv”, ”starkt småföretagande” samt byta ordet global till ”internationell”. Det sistnämnda föreslår även *Svenska kyrkan. Studieförbundet Vuxenskolan* saknar ordet bildning i målet om en innovativ kunskapsregion. *IF Metall* föreslår att ordet inkludering byts till ”tolerant”, pekar på att en tredje elkabel är central för att klara klimatomställningen samt att vattenförsörjningen kräver en avsaltningssystem i Visby. *LO Gotland* instämmer i klimat- och energimål men ser ett problem i att industrin målas ut som ett miljöproblem och pekar på att många gotländska industrier ligger långt framme i miljöarbetet. *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen* anser att hållbar ekonomisk tillväxt behöver lyftas tydligare och föreslår att målen presenteras i en annan ordning. *LRF Gotland* anser att frågor om självförsörjningsgrad, ökad beredskap och minskad klimatpåverkan, och särskilt då mat- och livsmedelssektorernas möjligheter att bidra till detta, bättre behöver avspeglas i samtliga övergripande mål. De framför vidare att giftfria kretslopp riskerar den biologiska mångfalden beaktat bekämpning av invasiva arter. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* efterlyser en dos realism i målen och anser att befintliga miljö- och folkhälsomål är en bra utgångspunkt för att inte uppfinna hjulet på nytt. *Almi Företagspartner Gotland AB* anser att målen är bra och tydliga. Almi ger förslag på tillägg i måltext som förtydligar dels inriktningen att skapa förutsättningar för att fler ska vilja flytta hit, dels stöd till företag i alla stadier för att skapa en hållbar tillväxt.

Region Jönköpings län anser att övergripande mål är väl analyserade och relevanta, men ger medskicket att uttrycka och beskriva alla mål som uppnått läge 2040. Det blir tydligare och enklare.

Femton *privatpersoner* har lämnat synpunkter på målen. Flera ger sitt stöd till ambitionerna för klimatomställningen och uppskattar även synen på hållbarhet i stort. Ett medskick är att se till att vision och mål kan förändras utifrån snabba samhällsförändringar. Det påtalas som en brist att uppföljningen inte presenteras närmare i förslaget. Någon saknar en tydlig koppling till Agenda 2030-mål 16 Fredliga och inkluderande samhällen, där bland annat demokratiutveckling ingår. Vidare framförs att jordbruket bör ha en egen punkt och att Visby som världsarv är alltför knapphändigt belyst. En person menar att förslaget innehåller för många plattityder, är för tjänstemannaintrovert och innehåller för lite konkretion.

Effektmål

Centerpartiet föreslår att effektmålen kompletteras med ett effektmål om ökad mångfald. Effektmålet ”ökad tillväxt i näringslivet” är allmänt hållet och skulle tjäna på att delas upp och specificeras. *Moderaterna* föreslår att effektmålen kompletteras med ett mål om betydelsen

av ett rikt kulturliv. Effektmål om kompetensförsörjning bör omformuleras till ”uppnådd balans mellan utbud och efterfrågan av arbetskraft”. *Liberalerna* lyfter fram vikten av indikatorer för att mäta effektmålen och pekar på svårigheter att styra i riktning mot exempelvis ”god livskvalitet” när specifika målgrupper och kvaliteter inte är definierade. *Socialdemokraterna* önskar fler mål som rör välfärden och pekar på svårigheter att kunna mäta effektmålen. Vad är exempelvis en god livsmiljö och goda förutsättningar för livslångt lärande? *Vänsterpartiet* vill se demokrati, delaktighet och tillit som effektmål. *Miljöpartiet* föreslår några ändringar i effektmålen; Säkrad tillgång till vatten av god kvalitet och kvantitet, Ökad hållbar tillväxt, Behovsanpassad, resurseffektiv och långsiktigt hållbar bebyggelse. Dessutom föreslås ett ytterligare effektmål; Medvetna och utvecklade ekosystemtjänster. *Feministiskt initiativ* föreslår komplettering med effektmål om att elevhälsan ska arbeta förebyggande.

Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden och *Barn- och utbildningsnämnden* anser att barnperspektivet bör belysas mer i effektmålen eller i efterföljande indikatorer. När det gäller effektmålet om ”höjd utbildningsnivå” trycker nämnderna på vikten av att barn och ungdomar ges möjlighet till detta. *Miljö- och byggnämnden* ser att flera effektmål i högsta grad berör den fysiska planeringen. Effektmålet ”trygga och attraktiva livsmiljöer” visar på ökad vikt av social hållbarhet och väl gestaltade livsmiljöer i fysisk planering. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* saknar tydliga effektmål för välfärden, främst hälso- och sjukvården. *Socialnämnden* menar att effektmålen kan vara för många och för högt satta för att nå. Nämnden föreslår att effektmålen struktureras om, eventuellt minskas i antal och kompletteras med mål för välfärdssektorn. *Tekniska nämnden* vill se en komplettering kring delar om kris, beredskap och totalförsvar samt önskar en tydligare inriktning för kollektivtrafikens utveckling över hela ön.

Röda Korset välkomnar förslagen till effektmål. *GUBIS* efterlyser tydligare, mer realistiska och nåbara effektmål. Dessutom betonar de att arbetet med att definiera och tidsätta målen bör ske i en samordnad regional process. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* menar att effektmålen är för många och att de förblir en del av visionen istället för att förtydliga de övergripande målen. *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen* anser att effektmålen varken bör hanteras eller presenteras som separata stuprör, dvs. under respektive övergripande mål, och poängterar att Region Gotland och alla övriga aktörer har allt att vinna på att processer kopplas samman. *Företagarna Gotland* önskar med anledning av effektmålet Ökad tillväxt i näringslivet se en tydligare framtidsbild av näringslivet 2040. *GEAB, Gotlands Energi AB* anser att effektmålen rörande energisektorn är vaga och få, endast ett effektmål berör området *Lustkusten Utveckling AB* betonar frågan om byggande av framför allt permanentbostäder på landsbygden kopplat till effektmålet Ökat bostadsbyggande och en resurseffektiv bebyggelse. Flera föreslår nya effektmål. *IF Metall Gotland* vill se effektmålet Hållbara jobb (utvecklande jobb med god arbetsmiljö och en lön som man kan leva på). *Gotland Grönt Centrum* föreslår ”Gotländskt näringsliv och offentliga Gotland samverkar med ett flertal universitet och forskningsinstitut”. *Föreningen Gotlands fornvänner/Gotland museum* förslår ”Ett rikt och varierat fritids- och kulturliv”. *Gotlands Förenade Besöksnäring* föreslår ett effektmål om hållbar besöksnäring kopplat till besöksnäringstrategin. *Svenska kyrkan Visby stift* föreslår ett effektmål om rätten till andlig och kulturell utveckling. *LRF Gotland* vill se effektmål om självförsörjningsgrad, krisberedskap, ökad lokal resurseffektivitet och cirkulär bioekonomi. *Almi Företagspartner Gotland AB* föreslår ett effektmål kring möjligheter och förutsättningar att locka och bibehålla attraktiv kompetens samt ett kring ökad internationaliseringsgrad i näringslivet.

Länsstyrelsen i Gotlands län anser att benämningen delmål kan övervägas istället för effektmål. Effektmålen är viktiga för tydligheten och kan ses som den prioriterade inriktningen för Gotland. Därför finns behov av en beskrivande text till respektive effektmål. Effektmålen måste ta hänsyn till nationell lagstiftning, nationella mål och strategier. Länsstyrelsen saknar effektmål om havsmiljö och klimatanpassning och anser att god livsmiljö är brett och kan delas upp i flera effektmål. *Svenska ESF-rådet* framför att effektmålen är väl avvägda och är särskilt positiva till effektmålet ”En mer inkluderande och jämställd arbetsmarknad”. Detta effektmål kan ses som ett verktyg för att nå flera av de övriga effektmålen, som exempelvis de kring ökad tillväxt i näringslivet, ökad innovationskraft och förbättrad matchning på arbetsmarknaden. *Trafikverket* pekar på att även trafiksäkerhet ingår i ett hållbart transportsystem. *Sveriges geologiska undersökning* är positiva till effektmålet ”säkrad tillgång till vatten av god kvalitet”. De poängterar, angående effektmålet ”ökat bostadsbyggande och en resurseffektiv bebyggelse”, att det faktum att produktionen av cement på Gotland är en viktig del för utvecklingen i hela Sverige. *Skogsstyrelsen* framför att effektmålet om ökat bostadsbyggande kan preciseras och betona ett hållbart byggande genom ökad andel byggande i lokalt producerat trä. De trycker även på att goda kommunikationer är en förutsättning för att nå flera andra effektmål. *Universitets- och högskolerådet* ser gärna att effektmålen kompletteras med digital infrastruktur samt högre utbildning. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor* ser möjligheter att stärka barn –och ungdomsperspektivet särskilt i effektmål som handlar om hälsa, delaktighet, kompetensförsörjning, utbildningsnivå, arbetsmarknad, bostäder, hållbart transportsystem, attraktiv livsmiljö och trygghet.

Region Jönköpings län anser att effektmålet ”en mer inkluderande en inkluderande och jämställd arbetsmarknad” med fördel kan formuleras ”en inkluderande och jämställd ...”

Synpunkter från några *privatpersoner* är att även effektmålen är mer av visioner än förtydligande mål och att det är svårt att se vad som faktiskt ska göras. Det ges förslag på mer utmanande effektmål för att ge drivkraft. Till exempel halvera beroendet av besöksnäringen, varannan resa på Gotland ska ske med kollektivtrafik, invånarantalet ska öka till 100 000 varav 30 000 bor i Visby, om fastlandskablarna skulle klippas av så märker vi det inte och ingen ska ha längre än 10 km till en vårdcentral/skola/dagis/seniorboende.

Förvaltningens kommentar

Inriktningen i de övergripande målen får genomgående stöd. De synpunkter som framförs andas i hög grad en stor uppslutning kring de övergripande målen, men det finns också en viss tveksamhet. Tveksamheten ligger i att målen uppfattas som alltför högt satta. Andra uppfattar dem som inspirerande och energigivande. Smärre justeringar av de övergripande målens formuleringar inklusive måltext kan göras, men utan stora förändringar av innehåll och inriktning.

Det finns synpunkter på hur effektmålen presenteras (under respektive mål). Förvaltningens tanke är att hållbarhet och attraktionskraft endast kan skapas när samtliga perspektiv på hållbar utveckling finns med. Målen ska ses som en helhet, även om effektmålen ligger sorterat under respektive mål, vilket behöver framgå. En förklaring av orden som utgör kärnvärden i Gotlands varumärke behövs. Som aviserats i remissförslaget ska effektmålen ses över och indikatorer för dessa tas fram. Många värdefulla inspel på effektmål har kommit i remissvaren, både förslag till omformuleringar och till nya effektmål, vilket ger ett gott underlag för fortsatt arbete.

Remissfråga: Hur kan ni bidra till att målen nås?

Sammanfattning av remissvaren

Hälften av de svarande (exklusive svaren från privatpersoner) har besvarat frågan om hur man kan bidra till att målen nås. Ingen privatperson har svarat på frågan.

De nämnder inom Region Gotland som besvarar frågan hur de kan bidra till målen, *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden*, *Barn- och utbildningsnämnden*, *Miljö- och byggnämnden*, *Hälso- och sjukvårdsnämnden* och *Socialnämnden*, gör det utifrån sina uppdrag gentemot patienter/kunder/brukare, medarbetarna och samhället. Många av målen har koppling till dessas verksamhetsområden. I remissvaren nämns bl.a. ökad delaktighet, höjda kunskapsnivåer, rollen som stor offentlig aktör och arbetsgivare. Detta gör att man anser sig kunna bidra inom flera av målen.

Partierna tar i några svar upp frågan om bidrag till måluppfyllelse. Dock behandlas denna fråga ofta under andra rubriker. *Moderaterna* framför att RUS ska följas upp, verkställas och implementeras. *Centerpartiet Stenkyrka* och *Lummelunda* beskriver att man aktivt arbetar i frågor som vattentillgång, byggande, gemenskap och service.

Länsstyrelsen för fram att man genom sin breda verksamhet bidrar till måluppfyllelse på flera sätt, exempelvis som samverkanspart, genom finansiellt stöd och uppföljning. Betonar särskilt sin roll inom landsbygdsutveckling, energi, klimat, totalförvar, kulturmiljövård, naturvård, jämställdhet och integration.

Uppsala Universitet bidrar till måluppfyllelse genom kompetenshöjning, högre utbildningsnivåer och profilområdet Hållbar utveckling, *PTS* genom robust digital infrastruktur och *Lantmäteriet* genom bostadsförsörjning, byggande, infrastruktur och geodata. *Arbetsförmedlingen* bidrar till att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt, *Kriminalvården* är en del av rättskedjan och finns geografiskt på plats, *Universitets- och högskolerådet* bidrar till höjda utbildningsnivåer, livslångt lärande och bättre matchning. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor* bidrar med kunskap om unga och civilsamhället och lyfter fram verktyget ”den europeiska koden för idéburna organisationers medverkan i beslutsprocesser”. *Sveriges geologiska undersökningar* bidrar genom kartläggning av grundvattentillgången på Gotland, Testbädd Storsudret och geologisk 3D-modell. *Gotlands Energi AB* bidrar med infrastruktur utifrån samhällsbehov och efterfrågan och *ALMI* genom insatser för hållbar tillväxt och en hög andel nystartade företag.

Några av de statliga myndigheterna och bolagen betonar samverkan som bidrag till måluppfyllelse. Det gäller bland andra *Uppsala Universitet* som tar upp samverkan mellan studenter, lärare och arbetsgivare, *Arbetsförmedlingen* som partner i kompetensutvecklingsfrågor, *Skogsstyrelsen* som part i samtliga övergripande mål. *Gotlands Energi AB* lyfter samverkan i energiomställningen. *Trafikverket* vill delta i att konkretisera genomförandet inom sina områden. *Region Jönköpings län* lyfter vikten av dialog och samarbete med närliggande regioner som bidrag till måluppfyllelsen.

Gotlands förenade besöksnäring, *Svenska kyrkan Visby stift* och *Gotlands Studentkår Rindi* lyfter fram att det för genomförandet behövs samverkan och konkreta handlingsplaner. *Företagarna Gotland* ser att utvecklingsstrategin blir utgångspunkten för arbetet i näringslivsbered-

ningen. *IF Metall, Tillväxt Gotland* och *Svenska kyrkan, Visby stift* tar upp vikten av medverkan och samverkan med andra aktörer inom nätverk och mötesplatser som bidrag för att nå målen. Flera lyfter upp sitt bidrag till genomförandet i form av den kunskap och kompetens man har inom sina organisationer och verksamheter, bland andra: *IF Metall Gotland*, med kunskap om arbetsmarknad och branscher, *Gotland Grönt Centrum* om forskning och utveckling kopplat till näringslivet.

Många tar upp sitt arbete inom mål- och insatsområden med koppling till RUS, som bidrag till måluppfyllelse. Det gäller exempelvis *Gotland Grönt Centrum, Hushållningssällskapet* med fokusområden som tillväxt, kompetensutveckling och hållbar utveckling, *Svenska kyrkan Visby stift* inom energi, klimat och social sammanhållning, *LRF de gröna näringarna* och *Tillväxt Gotland* med insatser för företagsutveckling, nyföretagande, fler arbetstillfällen, företagsklimatet och innovationskapacitet. Det arbete som gjorts och görs genom exempelvis de lokala utvecklingsplanerna (LUP) och de olika utvecklingsgrupperna lyfts av *Hoburgs närings- och intresseförening, Körbärsgården, Lustkusten Utveckling AB* och *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* som bidrag i arbetet för att nå målen. *Gotländska utvecklingsbolag i samverkan, GUBIS*, har som bidrag till genomförandet fokus på vatten, nybyggnad, boende, hållbarhet, lokal förskola och kollektivtrafik.

Förvaltningens kommentar

I remissvaren framgår ett engagemang och en vilja att delta i och bidra till genomförandet av strategin och många pekar på vikten av samverkan. Många för fram att deras respektive uppdrag, ansvar och kunskap, ligger inom flera av utvecklingsstrategins mål och insatsområden och att verksamheterna därmed blir betydelsefulla som bidrag till måluppfyllelsen. Sammantaget ger detta en mycket god grund för att långsiktigt arbeta för Gotlands utveckling om potentialen i att ha en gemensam riktning och att samverka klokt tas tillvara.

Remissfråga: Vad anser ni viktigast att kraftsamla gemensamt kring på kort sikt (de närmaste fem åren)?

Sammanfattning av remissvaren

I ett 30-tal remissvar besvaras (exklusive svaren från privatpersoner, dessa redovisas separat) frågan om vad man anser vara viktigast att kraftsamla kring på kort sikt, inom fem år. Svar med denna inriktning har lämnats/kan ha lämnats under andra rubriker.

De nämnder inom Region Gotland som besvarar frågan om områden för gemensam kraftsamling är *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden, Barn- och utbildningsnämnden, Miljö- och byggnämnden, Hälso- och sjukvårdsnämnden* och *Socialnämnden*. Inom utbildningssektorn tas vikten av höjda utbildningsnivåer, fullföljda studier, hög utbildningskvalitet, matchning mellan utbildningar och efterfrågan på arbetsmarknaden samt hållbar kompetensförsörjning upp. *Miljö- och byggnämnden* lyfter vikten av att omställningsperspektivet och de globala hållbarhetsmålen tydligt ska ingå i kommande översiktsplan, samt attraktiva livsmiljöer, ökat bostadsbyggande över hela Gotland och vattenförsörjningen. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* menar att öns sårbarhet ur olika perspektiv måste minska. *Socialnämnden* anser att en kraftsamling behövs för egenvård och för psykisk ohälsa. Man tar också upp behovet av att effektivisera gemensamma processer över förvaltningsgränserna inom Region Gotland samt uppmärksammar den demografiska situationen och de krav på förändringar som krävs inom omsorgen på grund av denna.

De partier som lämnar synpunkter under rubriken gemensam kraftsamling gör det över ett brett spann av ämnen. *Moderaterna* fokuserar på en utveckling av näringslivet som grund för finansieringen av välfärden. Man vill stimulera tillväxten och utveckla infrastrukturen, som genom en tredje elkabel, hållbara transportmöjligheter, kompetensutveckling och högre utbildning motsvarande Gotlands behov. *Centerpartiet Stenkyrka och Lummehunda* tar upp vikten av förutsättningar för ökat byggande, service och föreningsgemenskap. *Miljöpartiet* prioriterar skydd av grundvatten, tryggad dricksvattenförsörjning, minska växthusgaserna, koldioxidneutralitet och energisystem för produktion och lagring. Man tar också upp tillgång till god och nära service, psykisk ohälsa och att trygga goda och miljövänliga fastlandskommunikationer.

Bland de statliga myndigheterna ser *Länsstyrelsen* att de viktigaste frågorna att kraftsamla kring är ett robust Gotland med ett modernt totalförsvaret, ett fossilfritt Gotland med förnybar energi och kompetensförsörjning och attraktionskraft. *Uppsala Universitet* tar upp den demografiska utmaningen, kompetensförsörjningen, skattekraften, attraktionskraften, möjligheten att studenterna kan stanna kvar efter sin utbildning och samverkan i klimat- och energiomställningen. *Lantmäteriet* tar upp samverkan i utveckling av E-tjänster. *Arbetsförmedlingen* har fokus på målet om Gotland som en innovativ kunskapsregion med utvecklingskraft och hållbar tillväxt, med effektmålen om förbättrad matchning och inkluderande och jämställd arbetsmarknad. Man tar också upp målet om Gotland som ett tryggt och inkluderande samhälle med effektmålen om utbildningsnivåer och livslångt lärande. *Skogsstyrelsen* tar upp kraftsamling kring ett långsiktigt hållbart skogsbruk med fokus på engagemang, kunskap, intresse för gotländsk skogsråvara, bekämpning av skadeverkningar och ökad kunskap om klimatanpassat skogsbruk. *Universitets- och högskolerådet* vill samverka med andra statliga myndigheter i frågor om infrastruktur, rekrytering och i internationella frågor. *Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor* tar upp kraftsamling kring unga som varken arbetar eller studerar, ungas psykiska hälsa och ökad kunskap om ungas livssituation och dialog med unga. *GEAB* vill kraftsamla för samsyn i kommande utmaningar och för att skapa ytterligare samarbeten kring gemensamt intressanta frågor. *ALMI* vill ha en gemensam kraftsamling i tillväxtfrågor, internationalisering, ett breddat näringsliv, kompetensförsörjning och jämställdhet.

I flera av remissvaren från näringsliv och föreningsliv tas näringslivets och arbetsmarknadens förutsättningar upp. Behovet av kompetensutveckling, livslångt lärande och högre utbildningar anpassade till Gotlands behov är exempel på fokusområden för gemensam kraftsamling som tas upp bl.a. av *IF Metall Gotland*, *Företagarna Gotland*, *Gotland Grönt Centrum*, *Hushållningssällskapet*, *Röda Korset* och *Tillväxt Gotland*. Gemensam kraftsamling kring åtgärder för att stimulera näringslivsutveckling, tillväxt och företagsklimatet tas upp av flera. Några exempel följer. *IF Metall Gotland* tar upp behovet av att utveckla fler året-runt jobb, generationsväxling, att Gotlands sten- och livsmedelsindustri fyller ett nationellt behov och vikten av att Gotland håller ihop. *Gotland Grönt centrum* lyfter åtgärder för att minska krångel och byråkrati. *Hushållningssällskapet* tar upp regelförändringar, åtgärder för att öka självförsörjningsgraden, tilliten till och mellan politik och samhällsorganisationer behöver stärkas samt aktiva åtgärder för landsbygdens utveckling, för att minska fokus på Visby. *LRF* menar att möjligheterna till finansiering och långsiktig lönsamhet måste lyftas och att konsekvensanalyser kring beslut som påverkar de gröna näringarna behöver göras. *ALMI* tar upp att fler näringar än besöksnäringen behöver stärkas.

En fungerande infrastruktur, som färjetrafiken (inkl. kostnader för godstransporter), energi, datakommunikation, vatten, vägar lyfts bland annat av *IF Metall, Företagarna, Gotland Grönt Centrum, Hushållningssällskapet* och *LRF*.

Svenska kyrkan, Visby stift, tar upp att gemensam kraftsamling behövs inom områdena psykisk hälsa, våld i nära relationer, barnkonventionen, krisberedskap och en strategi för landsbygdsutveckling. *Röda korset* lyfter kraftsamling inom att främja fysisk och psykisk hälsa, höja kunskap och kompetens kring miljömässig hållbarhet, samverkan i frågor som inkludering och i beredskapsfrågor, samt anser att det är positivt att kulturen lyfts. *Gotlands studentkår Rindi* anser att en kraftsamling ska göras för att inkludera studenter i det gotländska samhället, ett sätt för att öka andelen som stannar kvar efter studierna.

Att kraftsamla kring ökat bostadsbyggande på landsbygden tas upp av *Vamlingbo sockenförening, Lustkusten Utveckling AB* och *Ljusa Udden AB*. *Hoburgs näringslivs- och intresseförening* och *Körbärsgården* tar upp behovet av ett program för att klara energi- och livsmedelsförsörjningen, service över hela ön, mot kalkbrytning samt att Gotland måste bli mer välkomnande. *Knutpunkten Hemse Utveckling AB* anser att en kraftsamling ska fokusera på miljö- och folkhälsomål och är positiva till de områden som prioriterats i dialogen. Man menar också att en skärpt omvärldsbevakning behövs för ändrade förutsättningar, att uppföljningen måste vara transparent och att de åtta serviceområdena används i denna. *Vamlingbo sockenförening* lyfter behovet att hålla fast i servicestrategin, att Öja skola, äldreboende, vårdcentralen i Hemse och annan befintlig service måste finnas kvar. Man tar också upp förbättrad kollektivtrafik och räddningstjänsten. *Ljusa Udden AB* tar upp hållbar turism, Östersjöns miljöstatus, effektivisering och smartare arbetssätt inom vården samt att jordbruket behöver prioriteras.

Förvaltningens kommentar

Ordet gemensamt är kanske det svåraste i frågeställningen och det är naturligt att ta upp det som ligger närmast den egna verksamheten. Några svarar med ett bredare perspektiv genom att ta upp fler frågor, det gäller särskilt de partier som svarar på frågor för kraftsamling under denna rubrik. Några lyfter även mer övergripande frågor, som den demografiska situationen och behovet av ökad samverkan över och inom de egna verksamheterna. Fram träder dock en bild som stärker inriktningen i de tre övergripande målen för Gotland 2040. Frågor för kraftsamling som tas upp rör på olika sätt näringslivets förutsättningar för tillväxt, förutsättningar för en god kompetensförsörjning, möjligheter att främja den psykiska och fysiska hälsan, klimat- och energiomställningen och olika dimensioner för en attraktiv livsmiljö. Förvaltningen ser goda möjligheter att gemensamt ytterligare vässa inriktningen och konkretisera insatser de närmaste kommande åren, något som kan tas vidare i de tre program för samhandling/genomförandeprogram som nämns kort i remissförslaget.

Remissfråga: Vilken nytta kommer ni ha av den regionala utvecklingsstrategin?

Sammanfattning av remissvaren

I 27 av remissvaren finns svar på frågan om vilken nytta man ser sig ha av den regionala utvecklingsstrategin.

Bland de nämnder inom Region Gotland som besvarar frågan, ser *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden* och *Barn- och utbildningsnämnden*, nyttan särskilt om barn- och ungdomsperspektivet stärks ytterligare. *Miljö- och byggnämnden* kommer att ha nytta av RUS som vägledning i arbetet med översiktsplanen. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* tycker att nyttan, som förslaget nu är utformat, är begränsad då välfärdsfrågorna behandlas alltför översiktligt, men att RUS med de förändringar nämnden föreslår skulle fungera bra. En beskrivning av hur RUS passar in i Region Gotlands styrsystem saknas. *Socialnämnden* anser att nyttan ligger i en gemensam målbild och en tydlighet rörande gemensam ledning och styrning inom Region Gotland.

Miljöpartiet anser att, om RUS blir som man förväntar sig, blir det ett styrdokument som det kan hänvisas till i alla kommande politiska beslut och vara vägledande för de närmaste 20 åren. Det kan då vara ett avgörande steg mot ett hållbart samhälle, men implementering och engagemang är avgörande. *Centerpartiet Stenkyrka och Lummelunda*, anser att RUS kan realisera socknarnas framtidsplaner och säkra att socknarna är levande in i 2040-talet.

Länsstyrelsen lyfter fram nyttan av att gotländska aktörer har en gemensam syn på den framtida inriktningen, då det underlättar samverkan och dialog, och ger stöd för prioriteringar, beslut och samverkan. För *Tillväxtverket* är nyttan att det ger den nationella nivån en bra beskrivning av nuläge och utmaningar. *Svenska ESF-rådet* är positivt till att RUS ska användas som utgångspunkt för strategier, planer och program kopplat till EU:s struktur- och investeringsfonder. För *Arbetsförmedlingen* finns nyttan genom att RUS ger stöd och vägledning i verksamhetsplaneringen, och att relevanta arbetsmarknadspolitiska insatser kan utformas och prioriteras utifrån lokala och regionala behov. *Skogsstyrelsen* anser att RUS ger nytta genom att den möjliggör samhandling för att tackla stora samhällsutmaningar. Den möjliggör också för skogliga aktörer att söka medel. *Universitets- och högskolerådet* tycker att RUS ger myndigheten bättre förutsättningar att driva och utveckla verksamheten på Gotland, att den ger underlag för verksamhetsplanering. Myndigheten menar att höjd utbildningsnivå, attraktionskraft och utvecklad infrastruktur underlättar möjligheten att bedriva en effektiv verksamhet. *Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor* menar att RUS ökar myndighetens kunskap om behov på lokal och regional nivå, och att den stärker myndighetens kompetens när insatser planeras inom dess verksamhet. Som delvis ägt av Region Gotland, ser *GEAB* att RUS bidrar till att styra mot samma gemensamma plan inom områden som rör GEAB. *ALMI* ser att nyttan av RUS blir stor, när man tar fram egna strategier och verksamhetsplaner, att den säkerställer att rätt insatser genomförs och att den sätter in insatser i en större kontext som stödjer samarbete mellan olika aktörer.

Region Jönköping anser att nyttan ligger i att i samverkan mellan regionerna ta fram ett regional- och socialfondsprogram för perioden 2021-2027.

Företagarna tar upp att RUS blir till nytta genom att den blir ett rättesnöre för andra planer, program och strategier, och att den blir till utgångspunkt i näringslivsberedningens arbete. *Tillväxt Gotland* menar att RUS blir till nytta som utgångspunkt då projektidéer formuleras, som vägledning för hur medlemsnytta kan skapas och som underlag för eget framåtblickande arbete. *LRF* tycker att RUS ligger i linje med det egna hållbarhetsarbetet inom klimat, resurseffektivitet, ökad lönsamhet och konkurrenskraft, ökad produktion och landsbygdens attraktionskraft. Detta kan hjälpa hela ön att ställa om till ett hållbart samhälle. *LO-distriktet Gotland* tycker inte att förslaget uppfyller syftet med en regional utvecklingsstrategi, som enligt LO bör ha fokus på näringsliv och tillväxtvillkor. Andra aspekter kan lyftas in om de

har direkt eller indirekt påverkan på näringslivet. *Gotland Grönt Centrum* menar att de areella näringarna inte får glömmas då RUS styr var resurser satsas.

Lustkusten Utveckling AB ser att RUS kommer att användas som underlag för olika organisationers arbete med fokus på Gotlands utveckling. *Hushållningssällskapet* tycker att RUS blir nyttig då den kan matchas med den egna organisationens mål. De tar även upp att de gärna är en part då strategier behöver revideras och omsättas i praktiken, i ett brett partnerskap för Gotlands strategiska utveckling. *Gotlands Fredscenter* tar upp att den största nyttan är en god nulägesanalys och lyfter fram den breda helhetssynen på utvecklingen. *GUBIS* saknar tydlighet kring hur remissvar kommer att tas om hand och påverka det slutliga förslaget., och hur kopplingen till den nuvarande Vision Gotland 2025 görs. Man menar också att det är viktigt med löpande delaktighet i genomförande och uppföljning. *Svenska kyrkan, Visby stift*, tycker att man kommer att ha nytta av RUS i sitt interna utvecklingsarbete. De betonar också att man önskar finnas med mer aktivt i det fortsatta utvecklingsarbetet på Gotland. *Röda Korset* ser samverkan som den mest framkomliga vägen, uppskattar samhandlingstrappan och ser möjligheter i idéburet offentligt partnerskap.

Förvaltningens kommentar

Många tar upp nyttan med att bland gotländska aktörer ha en gemensam syn, gemensamma mål och prioriteringar, som kan tas vidare i den egna verksamheten och som också identifierar och stödjer samverkan. Det finns stöd för en bred ansats, dvs. att RUS handlar om hållbar regional utveckling och inte enbart hållbar regional tillväxt. Det är en ansats som stöds av det nationella målet som nyligen ändrats till hållbar regional utveckling och även av ambitionerna att väva in Agenda 2030. Det finns dock synpunkter från Hälso- och sjukvårdsnämnden att nyttan skulle öka med ett starkare fokus på välfärden, särskilt hälso- och sjukvården. Det uttrycks också att en ökad tydlighet kring användning och genomförande skulle underlätta en bedömning av den framtida nyttan. Inom Region Gotland uttrycks att nyttan ligger i en gemensam målbild. En tydlighet rörande gemensam ledning och styrning inom Region Gotland och en tydligare beskrivning av hur RUS tas om hand i den interna styrningen efterfrågas. Sedan tidigare används den regionala utvecklingsstrategin som ett övergripande styrdokument för Region Gotland.

Synpunkter på Gotländska utmaningar

Sammanfattning av remissförslaget

I remissförslaget innehåller avsnittet dels en beskrivning utifrån identifierade nationella utmaningar och beskrivningar av gotländska utmaningar i punktform. De gotländska utmaningarna är en sammanfattning av den nulägesanalys som togs fram 2019 som ett underlag för framtagande av RUS.

Sammanfattning av remissvaren

Generellt vill *Socialdemokraterna* se en mer framåtinriktad ansats i beskrivningen av utmaningar och framhåller att dessa innehåller möjligheter till förändring. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* trycker på att utmaningar är påverkbara och inte enbart något utifrån kommande som Gotland har att förhålla sig till.

Demografisk utveckling

Hälso- och sjukvårdsnämnden menar att den demografiska utvecklingen bör få större genomslag i förslaget, då utvecklingen förstärker efterfrågan på tjänster inom vissa områden. *Centerpartiet* anser att ett resonemang om öns framtida svårigheter med kompetensmatchning bör tillföras. *Vänsterpartiet* anser att människor över 65 betraktas med ett negativt synsätt vilket behöver nyanseras. *Länsstyrelsen* instämmer i att fler i arbetsför ålder behövs men att det saknas ett resonemang om äldre invånare som en resurs. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* ser avsnittet som vilseledande där synen är att äldre är tärande, det finns även personer i yrkesaktiv ålder som inte arbetar. *IF Metall Gotland* trycker på vikten av att få unga och unga vuxna att stanna på Gotland och att de har möjligheter till detta.

Klimat och energi

Centerpartiet menar att stycket är negativt skrivet och inte tillräckligt tar upp de många möjligheter som området inrymmer. En målkonflikt som också kan nämnas är den mellan biologisk mångfald och klimatomställning. *Miljöpartiet* vill att även miljö, biologisk mångfald och vattenförsörjning tas med, liksom behovet och möjligheterna av livsstilsförändringar. *Vänsterpartiet* anser att uttrycket bör vara klimatkris, inte klimatutmaning. *Energimyndigheten* delar remissförslagets syn på nuläge och utmaningar beträffande klimat- och energiomställning. *Länsstyrelsen* vill se mer om utbyggd lagringskapacitet, krisberedskap och behovet av ö-drift inom flera områden. *Gotlands Energi AB, GEAB*, pekar på vikten av infrastruktur när det gäller energifrågor och saknar en tydlighet kring frågor och utmaningar som rör elnätet och energifrågor i stort. *IF Metall Gotland* trycker på att en världsledande fossilfri industri kräver en tredje elkabel och att det bör stå tydligt. *Naturskyddsföreningen Gotland* ifrågasätter varför Gotlands konkurrenskraft kräver tillräcklig överföringskapacitet och undrar åt vilket håll. De ställer också frågan om vad som menas med att utveckla naturvärden. *SWEDESD* tar upp att klimatanpassning saknas. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* tycker att Region Gotland bör vara mer aktiva inom klimat och energiområdet.

Social sammanhållning

Centerpartiet föreslår en formulering om tilltron till det offentliga Gotland, istället för till stat och institutioner. *Miljöpartiet* vill att kulturens bidrag till det sociala kapitalet tas med. *Vänsterpartiet* föreslår att stycket kompletteras med frågor om ojämlikhet, bostadsbrist, att många står utanför arbetsmarknaden och att många inte fullföljer skolan. *Studieförbundet Vuxenskolan* anser att folkbildningen bör tas med, inte enbart utbildning. *IF Metall Gotland* pekar på att ökad turism och inflyttning kan skapa slitningar i befolkningen. De tar också upp att stad och landsbygd är beroende av varandra och inte i motsatsställning. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* vill se mer öppenhet och tilltro till den egna förmågan att hantera spänningar och problem. De tycker även att urbaniseringen på Gotland berörs sparsamt.

Globalisering

Centerpartiet anser att ett resonemang om attraktiva boendemiljöer och goda kommunikationer behöver utvecklas. *Socialdemokraterna* vill se tillägg om vikten av fler destinationer för resor, utbildning, för att vara mötesplats och locka talanger. *Miljöpartiet* vill att den globala orättvisan och Gotlands ansvar i detta kommenteras. *IF Metall Gotland* ser behov av en ny syn på globalisering efter pandemin, där e-handeln har stärkts, fungerande varutransporter krävs och den nationella och regionala självförsörjningsgraden är mer aktuell. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* tar upp att det alltid funnits global konkurrens, men att förslaget möjligen har en alltför positiv syn på denna.

Förslag att komplettera eller förstärka avsnittet med

Flera pekar på att Coronapandemin och dess effekter förändrar nulägesbild, utmaningar och förstärker vissa frågor. Ett exempel är *Hushållningssällskapet* som menar att pandemin redan nu kräver en revidering av förslaget, då frågor om omvärldsberoende, sårbarhet, självförsörjning, krisberedskap och vikten av det lokala blivit ännu mer tydligt. Särskilt kopplat till avsnittet Utmaningar lyfter *Tekniska nämnden* fram att kris och beredskap behöver få större utrymme, utöver det som anges under Klimat och energi. Säkerhetsläget och uppbyggnaden av nytt totalförsvaret måste vägas in, Gotland är ett nationellt prioriterat område. Även ett fungerande vägnät för produktion och distribution av livsmedel är en beredskapsfråga. *Socialdemokraterna* vill ha mer belyst om pandemins påverkan på konsumtion och produktion exempelvis; näthandel, infrastruktur för gotländska varor, Gotland som val för att flytta hem produktion, hur det ger ökade krav på pris- och tidsmässig konkurrensneutrala transporter. Vidare tar de upp den nationella självförsörjningsgraden av livsmedel och den motsvarande regionala som måste accentueras. Det är en möjlighet för de gröna näringarna på Gotland. *LRF* tar också upp behovet av att förtydliga ö-läget, krisberedskap, självförsörjningsgrad, liksom de utmaningar och möjligheter det ger för att skapa en attraktiv plats att leva på. Hur pandemin påverkar Gotland just nu och i framtiden på en rad olika sätt, och därmed också förutsättningarna för en regional utvecklingsstrategi, är frågor som även förs fram av *Moderaterna*, *Hälso- och sjukvårdsnämnden*, *Tillväxtverket*, *Länsstyrelsen*, *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor*, *Fastighetsbetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen*, *IF Metall Gotland*, *LO-distriktet Gotland*, *Företagarna Gotland*, *Gotlands Förenade Besöksnäring*, *Hoburgs närings- och intresseförening*, *Körsbärgården*, *Gotlands Fredscenter* och *Svenska kyrkan Visby stift*.

Vänsterpartiet vill att kommunikationernas avgörande betydelse lyfts mer. *Gotlands Förenade besöksnäring* anser att Gotlands särskilda transportberoende läge kan förtydligas ytterligare, då transportberoendet gör klimatomställningen till en större utmaning än för andra regioner.

Centerpartiet pekar på den ekonomiska utmaning som ligger i att Gotland är den i särklass minsta regionen i Sverige och att detta skapar problem för finansieringen av öns hälso- och sjukvård.

Sveriges geologiska undersökning saknar materialförsörjningsfrågan och pekar på att frågan ska beaktas i kommunal och regional planering.

Förvaltningens kommentar

Utmaningar beskrivs på flera olika ställen i remissförslaget. Förvaltningen ser att det behöver arbetas om till ett sammanhängande avsnitt där också målkonflikter och synergier kan tydliggöras. Förvaltningen instämmer i att utmaningar också innehåller möjligheter vilket kan förstärkas i detta avsnitt. Förslagen till mål syftar till att vända utmaningar till möjligheter. Flera har uppfattat att skrivningarna om den demografiska utmaningen innebär en negativ syn på äldre. Så är det naturligtvis inte, äldre är en resurs och om det uppfattas negativt måste skrivningarna nyanseras. Dock pekar den demografiska utvecklingen mot att vi måste bli fler i yrkesaktiv ålder, inte minst för att klara behovet av vård och omsorg. Gotlands förutsättningar som ö-region kan utvecklas och flyttas till detta avsnitt. I nuläge och utmaningar behöver förvaltningen se över och utveckla aspekter kring kris, sårbarhet, beredskap och totalförsvaret mot bakgrund av den pågående pandemin. Men också för att ö-

läget innebär särskilda förutsättningar, utmaningar och ställer krav på en ständigt god beredskap för att möta samhällsstörningar.

Synpunkter på Genomgående perspektiv för en hållbar utveckling

Sammanfattning av remissförslaget

I förslaget beskrivs kort de utgångspunkter och perspektiv som används i arbetet med strategin och som finns i direktiven för arbetet.

Sammanfattning av remissvaren

Jämställdhets- och barnrättsperspektiv

Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden och *Barn- och utbildningsnämnden* vill se ett starkare barnperspektiv genomgående i förslaget till RUS och att det bör lyftas att barnkonventionen blev lag den 1 januari 2020. De framför att de bör övervägas om uttrycket alla människor är mer lämpligt att använda än kvinnor och män.

Socialdemokraterna vill se ett tydligare barn- och ungdomsperspektiv i RUS och att mer om unga och unga vuxna lyfts. Det är avgörande att Gotland kan locka unga vuxna att stanna kvar eller koma tillbaks. Vänsterpartiet pekar på att barnrättsperspektiv och rätt till trygg uppväxt tas upp, men är ganska osynliga i utmaningar och i insatsområden. *Feministiskt initiativ* anser att förslaget saknar ett genomgående genus- och HBTQ-perspektiv och att barnperspektivet måste utvecklas. Avsnittet om jämställdhet och barnrätt är heteronormativt. De föreslår att personer med alla könsidentiteter inkluderas genomgående i texten, och att formuleringar som ”kvinnor och män, flickor och pojkar, byts ut mot ”alla oavsett kön, könsidentitet och uttryck”. Vidare pekar de på att jämställdhet är ett mål i sig och inte främst behövs för att främja tillväxt. Vidare vill de se ett förtydligande om att det är lågutbildade kvinnor som är mest utsatta. Fokus behövs på bekämpande av mäns våld mot kvinnor. *Miljöpartiet* vill att ”kvinnor och män” byts till ”alla människor oavsett sexuell identitet”.

Länsstyrelsen vill att barnperspektivet utvecklas och att det kopplas till mänskliga rättigheter. *IF Metall Gotland* vill se mer om ungdomar och unga vuxna och pekar på vikten av en trygg utveckling in i vuxenlivet. *RF-SISU Gotland* anser att barnrättsperspektivet har en alltför undanskymd plats och bör utvecklas. *Hoburgs närings- och intresseförening* och *Körbärgsgården* menar att jämställdhetsperspektivet haltar, men att Region Gotland verkligen försöker lyfta in Agenda 2030 och barnkonventionen. *Region Jönköpings län* är positiva till att strategin ska utgå från ett jämställdhets- och barnrättsperspektiv, men att det skulle vara värdefullt att ännu tydligare visa hur dessa perspektiv inkluderas i nuläge, utmaningar och prioriterade insatser i de tio områdena.

Hela Gotland – det geografiska perspektivet

Hälso- och sjukvårdsnämnden pekar på att tillgången till service kan förtydligas genom att lyfta fram att tillgänglighet kan definieras både geografiskt eller via distansoberoende lösningar”.

Liberalerna trycker på vikten av att så vitt det går undvika ett Visby-perspektiv och inom alla områden pröva förutsättningarna att verka, arbeta och bo över hela ön. *Socialdemokraterna* menar att avsnittet om serviceorter kan utvecklas då utveckling börjar med lokalt engagemang. *Vänsterpartiet* tycker det är bra att begreppet landsbygder används, olikheter finns,

men pekar på att även Visby har olika delar. De anser vidare att hela Gotlands utveckling också inkluderar Visbys utveckling och att även det perspektivet bör lyftas.

Länsstyrelsen lyfter fram att serviceorterna är viktiga, vissa mer än andra. *Tillväxtverket* önskar ett förtydligande om vad landsbygdssäkring innebär.

Vamlingbo sockenförening tycker att ett resonemang om Gotlands interna regionala obalans behöver utvecklas. De lyfter fram att satsningar till landsbygden behövs, liksom att aktivt bromsa fortsatt tillväxt i Visby.

Hållbarhetsperspektiven

Socialnämnden saknar FN:s globala hållbarhetsmål Ingen fattigdom samt Minskad ojämlikhet på fler områden i förslaget. *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden* och *Barn- och utbildningsnämnden* lyfter vikten av att skapa samverkan på alla nivåer för att nå hållbarhet.

Liberalerna menar att det kan vara bra att särskilt beskriva vilka globala hållbarhetsmål som är relevanta i ett gotländskt perspektiv. *Socialdemokraterna* finns uttrycket ”de planetära gränserna” onödigt byråkratiskt och föreslår ”jordens resurser” som ett alternativ. *Vänsterpartiet* tycker att stycket om hållbar utveckling bör kompletteras med en text som utgår från konventionen om mänskliga rättigheter. *Miljöpartiet* lyfter fram hållbarhetsperspektiven som en ledstjärna i den regionala utvecklingsstrategin. *Feministiskt initiativ* ser ett problem i att Agenda 2030-målen bryts isär, då ett mål inte kan uppnås utan att de andra gör det. De efterlyser en problematisering av tillväxt i relation till målen om cirkulär ekonomi och klimatpositivitet och att tillväxtbegreppet behöver definieras.

Länsstyrelsen anser att de mänskliga rättigheterna ska lyftas in i avsnittet och att även ekonomisk hållbarhet bör finnas med. De vill också se Agenda 2030 i alla delar av strategin, kopplat till mänskliga rättigheter.

Naturskyddsföreningen Gotland håller inte med om beskrivningen om ekonomin som ett medel för hållbar utveckling, det kan vara ohållbart. De önskar se en utveckling av hållbarhet och Agenda 2030 i förslaget och ställer frågan om på vilket sätt strategin visar Gotlands bidrag till Agenda 2030.

Förslag att komplettera eller förstärka avsnittet med

Vänsterpartiet anser att frågor om ojämlikhet är väldigt lite berörda och att minskad ojämlikhet bör vara en central fråga i RUS. *Feministiskt initiativ* saknar övergripande perspektiv för personer med normbrytande funktionalitet. *RFSL Gotland* menar att hela strategin bör ses över avseende ordval och uttryck som visar på ett inkluderande tänk präglat av en bredare mångfald. Viktigt att normbrytande könsidentiteter, könsuttryck, sexuella läggningar och funktionsnivåer tas med i RUS både i innehåll och i terminologi.

Förvaltningens kommentar

Förvaltningen instämmer i synpunkterna att barnperspektivet kan utvecklas i detta avsnitt och ses över i efterföljande avsnitt. Avsnittet kan inledas med hållbar utveckling, Agenda 2030 och en bredare ansats kring mänskliga rättigheter. Kopplingen till Agenda 2030-målen ses över och kompletteras. En översyn av ordval och uttryck görs för att visa på ett inkluderande tänk som är präglat av en bredare mångfald. RUS handlar om hela Gotland, utvecklingspotentialen ska främjas och tas tillvara på hela Gotland. Alla geografier är olika. Samspelet mellan Visby som centralort och landsbygderna är viktigt och nödvändigt för en

stark regional utveckling. Tillväxtverket efterfrågar en definition av landsbygdssäkring, vilket är relevant. Det finns idag ingen nationell definition av begreppet och ersätts allt oftare av definitionen platssäkring. En faktaruta kan läggas till som beskriver vad landsbygdssäkring och begreppet hela Gotland innebär för Region Gotland.

Synpunkter på de tio insatsområdena

Sammanfattning av remissförslaget

I remissförslaget finns tio insatsområden presenterade. Dessa har valts för att det är områden som påverkar en hållbar regional utveckling på Gotland och som bidrar till att nå de långsiktiga målen för Gotland 2040. Varje insatsområde innehåller en kort beskrivning av nuläge och utmaningar samt ett antal strategiska inriktningar. Dessa ska stödja aktörerna vid val och prioriteringar av insatser och vara ett stöd för gemensamma processer, samarbete och finansiering. För varje insatsområde visas vilka av de globala hållbarhetsmålen som området påverkar.

Synpunkter har kommit in dels övergripande om avsnittet, dels om respektive insatsområde.

HÄLSA OCH DELAKTIGHET	KULTUR
KOMPETENSFÖRSÖRJNING OCH LIVSLÅNGT LÄRANDE	ATTRAKTIONSKRAFT FÖR ÖKAD BEFOLKNING
KOMMUNIKATIONER	KLIMAT OCH ENERGIOMSTÄLLNING
MILJÖ OCH VATTENFÖRSÖRJNING	INNOVATION OCH FORSKNING
NÄRINGSLIVSUTVECKLING	BOSTADSFÖRSÖRJNING OCH BYGGANDE

Sammanfattning av övergripande synpunkter på insatsområdena

En synpunkt som framförs av *Miljö och byggnämnden* och av *RF-SISU Gotland* är att det önskade läget 2040 behöver bli tydligare i insatsområdena. Nulägesbeskrivningarna får för stort utrymme i insatsområdena. Att tydligare peka på framtidsbilder skapar energi och väcker utvecklingstankar. *Hälso- och sjukvårdsnämnden*, *Socialnämnden* och *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen* pekar på att texterna har alltför olika detaljeringsgrad och att de strategiska inriktningarna behöver ses över för att hålla en genomgående lämplig strategisk nivå.

Socialnämnden framför att de olika insatsområdena i olika grad kopplas till redan befintliga styrdokument, något som behöver bli mer likartat.

Liberalerna anser att de strategiska inriktningarna är allmänt hållna och att vissa strategiska inriktningar motverkar varandra istället för att samverka. De pekar vidare på att de nära kopplingar som finns mellan olika insatsområden inte syns tillräckligt. *Vänsterpartiet* vill se demokrati, delaktighet och tillit som eget insatsområde. De vill också att barnperspektivet och rätten till en trygg uppväxt blir mer synligt i de olika insatsområdena. *Tekniska nämnden* föreslår Kris och beredskap som eget insatsområde.

Region Jönköpings län anser att barnrättsperspektivet och jämställdhet kan tydliggöras ytterligare i insatsområdena. *RFSL Gotland* framhåller vikten av att normbrytande könsidentiteter, könsuttryck, sexuella läggningar och funktionsnivåer tas med i den regionala utvecklingsstrategin och att det även behöver ses över i insatsområdena. *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen* menar att det i flera insatsområden finns frågor som bör hänskjutas till översiktsplanen, då den regionala utvecklingsstrategin och översiktsplanen har olika syften vilket behöver tydliggöras. *Företagarna Gotland* önskar en större konkretion i insatser och strategiska inriktningar framåt. *Tillväxtverket* ställer frågan om en finansieringsstrategi behövs kopplat till RUS och dess genomförande, som tydliggör vilka finansieringskällor som kan kopplas till olika insatsområden.

Hälsa och delaktighet

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Ett jämlikt och jämställt samhälle där människor lever ett gott liv med god hälsa är grunden för ett socialt hållbart Gotland. Att människor känner trygghet, delaktighet, tillit och förtroende för samhället och varandra är viktigt för samhällsutvecklingen och spiller över på många områden, så som kompetensförsörjning och attraktionskraft.

Det nuläge och utmaningar som tas upp i insatsområdet är:

- De allra flesta på Gotland upplever sin hälsa som god eller någorlunda god, men hälsan är ojämlik och den psykiska ohälsan ökar.
- Det sociala kapitalet är Gotlands guldgruva, men det finns skillnader i tillit, delaktighet och upplevd trygghet.

I avsnittet finns rubrikerna skillnader i upplevd hälsa mellan grupper psykisk ohälsa, kopplingen utbildningslängd och hälsa, levnadsvanor, förenings- och friluftsliv, mäns våld mot kvinnor, trygghet, inkludering och socialt deltagande, god, nära och samordnad vård och omsorg samt förmågan att hantera samhällsstörningar.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- främjar psykisk och fysisk hälsa för hela befolkningen men med särskilt fokus på grupper med störst risk för ohälsa.
- möjliggör hälsofrämjande levnadsvanor för alla genom hela livet.
- ger förutsättningar för att alla människor är inkluderade i samhället och har tillgång till föreningsliv och friluftsliv.
- stärker samverkan i det våldsförebyggande arbetet, för att nå ett samhälle fritt från våld i nära relationer.
- bidrar till ett resilient, tryggt och säkert samhälle.

Sammanfattning av remissvaren

I 22 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Hälsa och delaktighet. Av de nämnder inom Region Gotland som lämnat synpunkter på avsnittet framför *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden* och *Barn- och utbildningsnämnden* att våld i nära relationer, inte enbart handlar mäns våld mot kvinnor och föreslår att uttrycket ”våld i nära relationer” används. Vikten av förebyggande elevhälsa under hela skoltiden ska framgå och under rubriken ”Trygghet etc.” ska det ingå att det är lagstadgat att kommunerna har aktivitetsansvaret för de ungdomar som inte studerar eller arbetar. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* undrar om uppgifterna om fetma verkligen är korrekta. Vidare framförs att stycket ”God, nära och samordnad vård och omsorg” byts ut till nya stycken som ska ta upp: primärvård, levnadsvanor, delaktighet inom vård och omsorg, egenvård, kroniska sjukdomar och utbildning/hälsa. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* vill se tillägg till de strategiska inriktningarna och föreslår; ”Stärker invånarnas möjligheter till och förutsättningar för egen omsorg och egenvård” och ”Förebyggande och tidiga insatser i samverkan”. *Socialnämnden* ställer frågan om vad som blir kvar att prioritera för nämnderna, då man menar att de strategiska inriktningarna innebär att nämndens prioritering redan är gjord. Komplettera delen om att 10 % haft kontakt med BUP, med kontakter med individ- och familjeomsorgen och Första linjen. Vidare anser de att uttrycket våld i nära relationer ska användas istället för mäns våld mot kvinnor. Delaktighet behöver i detta avsnitt definieras, i texten saknas frågor om demokratisk delaktighet. *Tekniska nämnden* tycker att avsnittet om samhällsstörningar ska utvecklas och att inte minst Coronapandemin talar för ett eget avsnitt ”Kris och beredskap” med tydligare strategiska inriktningar.

Centerpartiet vill att ordet resilient byts till motståndskraftig. *Centerpartiet Stenkyrka och Lummlunda* tar upp barns- och ungdomars minskade förenings- och idrottsaktivitet i området och vill att bredd före elit ska prioriteras för unga. Friluftsområden, strövområden och elljusspår är viktiga att kunna ha kvar. Några nya strategiska insatser föreslås; att permanenta Hälsa på recept, regelbundna hälsotester för alla 40+ och aktivt föreningsliv. *Liberalerna* anser att ett geografiskt perspektiv saknas i utmaningarna och de strategiska inriktningarna. Texten om mäns våld mot kvinnor bör eventuellt breddas till allt manligt våld. Partiet menar att en utförligare grund för omdaning av hela vården behövs, primärvårdens och länsjukvårdens roll måste omdefinieras. *Feministiskt initiativ* vill komplettera med vikten av förebyggande elevhälsa genom hela skoltiden och saknar ett fokus på idrotten.

Länsstyrelsen pekar på att texten i vissa delar är motsägelsefull, t ex god hälsa men levnadsvanor som inte främjar hälsa. Man tar upp att tillgången till vård och digitaliseringen inte nämns. Länsstyrelsen vill att stycket om samhällsstörningar ska utvecklas. Av de övriga statliga myndigheterna redovisar *Trafikverket* några punkter ur sina Målbilder 2030, dels om att: Transportsystemet är inkluderande och erbjuder god tillgänglighet för både medborgare och näringsliv oavsett var vi bor eller verkar i landet. Och dels att: Ingen dödas eller skadas allvarligt i transportsystemet, varken i olyckor eller av luftföroreningar och buller. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor* anser att barn- och ungdomsperspektivet kan stärkas i insatsområdet.

Studieförbundet Vuxenskolan upp att det är positivt att kopplingen mellan utbildning/bildning och hälsa är belyst och att tillgången till ett rikt friluftsliv prioriteras. Dock är man frågande till om verkligen engagemanget i föreningslivet minskat, det kan vara så att formen för engagemanget ändrats. Man vill se en utförligare beskrivning av föreningslivets betydelse i

brödtexten. *Hoburgs närings- och intresseförening* och *Körbärsgården* anser att det är viktigt att arbeta för att förebygga psykisk ohälsa och för att främja bättre levnadsvanor (kost och motion). *IF Metall Gotland* vill att föreningslivets betydelse ska lyftas och föreslår flera strategiska inriktningar: skapa nätverk med föreningar och utbilda ledare, en meningsfull fritid med ändamålsenliga samlingslokaler, strövområden och aktiva studieförbund, ändamålsenliga och uppdaterade träningslokaler, idrottshallar, idrottsanläggningar och friluftsstugor. Allas, även mindre föreningars, behov behöver tillfredsställas. *Gotlands Bro OK* tar upp farhågan att ett växande Lummelunda kan innebära att skogsområdet runt Kinnerstugan, som är en viktig samlingspunkt för friluftsliv, lek, sport och gemenskap, bebyggs.

Företagarna Gotland anser att en utvecklad krisberedskap och samverkan behövs, även med Försvaret. Inom området Förmågan att hantera samhällsstörningar menar *Gotland Grönt Centrum* att frågan om tillgång till livsmedel bör nämnas som en utmaning, en stor livsmedelsproduktion finns men tillgång till el och drivmedel är en förutsättning för lagerhållning. *Gotlands studentkår Rindi* tar upp möjligheterna till vård för studenter, särskilt psykisk ohälsa. På Gotland finns inte studenthälsa i motsvarande omfattning som i Uppsala, regionen har inte kapacitet för icke folkbokförda. I delen Trygghet och inkludering tar Rindi upp svårigheten att bo och arbeta på Gotland under sommaren, det ger en känsla av utanförskap och minskar intresset att stanna efter utbildningen, viktigt öka dessa möjligheter. *LRF* tycker att ”hälsosam mat” ska inkluderas i avsnittet, det bidrar också till öppna landskap som i sig har positiva hälsoaspekter. Man tar också upp att de gröna näringarna är identifierade som samhällsviktig verksamhet, förtydliga det i ett beredskapsperspektiv.

RF-SISU Gotland vill i delen Ett aktivt förenings- och friluftsliv, att uppgiften om medlemskap förtydligas, det finns 40 000 medlemskap enbart i den gotländska idrotten. Man anser också att området är spretigt, många olika frågor tas upp och fysisk aktivitet och rörelse får en alltför liten plats. *RF-SISU Gotland* tycker vidare att texten har en alltför problematiserande ton, fokus bör sättas på en hälsosam struktur för hela livet och den fysiska aktivitetens påverkan på många olika faktorer. Dessutom bör föreningslivets kraft uppmärksammas mer, den stärker den sociala sammanhållningen och tilliten. Demokratiaspekten i föreningslivet blir också alltmer viktig, här anser man att texten i detta avseende kan utvecklas.

En *privatperson* lyfter upp äldres och barns hälsa som en viktig fråga.

Kultur

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Konsten och kulturen möter oss var vi än går på ön och vare sig det är levande samtida konster, ett ytterst påtagligt kulturarv eller rikedomerna på kreativa företag så är det vi möter i sig en attraktiv livsmiljö, ett fundament för människors växande och en resurs för en hållbar regional utveckling.

Det nuläge och utmaningar som tas upp i insatsområdet är:

- Gotland har stora och unika kultur- och naturvärden, utmaningen är att både bruka, bevara och utveckla.
- Det sociala kapitalet är Gotlands guldgruva, men det finns skillnader i tillit, delaktighet och upplevd trygghet.
- Gotland är Sveriges företagsammaste region med ett brett näringsliv, men behöver vidga sina marknader nationellt och internationellt.

I avsnittet finns rubrikerna kulturen och samhället, vinster att nå med ökad samverkan, ett rikt kulturliv med många aktörer, barn, unga och unga vuxna, växande kulturella och kreativa näringar ett unikt kulturarv.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- främjar skapande, läsning, små barns språkutveckling och delaktighet för barn och unga.
- stärker tillgången till kultur och eget skapande för ungdomar och unga vuxna.
- främjar kulturdriven tillväxt.
- förbättrar tillgången på ändamålsenliga lokaler för kulturellt skapande.
- tar tillvara kulturens potential i ett generöst tvärsektorielt samarbete.

Sammanfattning av remissvaren

I 25 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Kultur.

Bland Region Gotlands nämnder är det *Miljö och byggnämnden* som lämnar synpunkt på området. Det rör stycket om ett unikt kulturarv, där texten bör omformuleras till den stora tillgången av miljöer, istället för objekt.

Centerpartiet anser att insatser för en god näringslivsutveckling behövs generellt och det innefattar även de kulturella och kreativa näringarna. *Centerpartiet i Stenkyrka och Lummelunda* lyfter upp vikten av att stärka ungas intresse för Gotlands unika historia och kultur, genom t ex skolprojekt och samverkan mellan kultur-, naturföreningar och skolan. Bokbussar på landsbygden och möjligheterna för alla att delta i kulturskolan tas också upp. *Liberalerna* framför samma uppfattning och menar att det viktiga är att främja en god näringslivsutveckling även för de kulturella näringarna. De lyfter fram att kulturdriven tillväxt är viktigt för varumärket, hälsa och välbefinnande. Däremot anser de att den strategiska insatsen om att främja kulturdriven tillväxt bör utgå, då ingen kommersiell näringsgren bör ha företräde. *Liberalerna* anser vidare att inledningen är defensiv vad gäller kulturens roll i det demokratiska samhället. Området har för mycket tyngd på kulturkonsumtion, eget skapande borde vara mer i fokus. *Liberalerna* lämnar förslag på ny strategisk inriktning: Främjar skapande och egen gestaltning. Vidare anser de att insatserna bär ges ett tydligare geografiskt perspektiv, exempelvis vad gäller tillgång till lokaler. *Kristdemokraterna* är tveksamma till om texten om läsförståelse ska finnas med i detta avsnitt eller flyttas till annat område.

Socialdemokraterna saknar konsthantverkstraditionen, som stärker landsbygderna och bidrar till besöksnäringen. Vidare är studieförbunden och folkhögskolan viktig infrastruktur för bildning och kulturell delaktighet. Förslag på strategisk insats är Olika vägar till lärande, bildning och utbildning inom kulturområdet hela livet. *Miljöpartiet* anser att utmaningen kring kulturaktörernas låga ekonomiska resurser bör läggas till och föreslår att en strategisk inriktning är att stärka de yrkesverksamma och institutionernas förutsättningar att genomföra kulturarbete. *Vänsterpartiet* tycker att stycket om ökad samverkan är svårbegripligt och kan skrivas enklare. Det är positivt att barn och ungas läsning och rätt till kultur uppmärksammas, men beskrivningen kan kompletteras då barn och unga läser och kommunicerar på andra sätt. Vidare tar de upp att det moderna kulturarvet kan lyftas mer, att det är positivt att det biologiska kulturarvet tas upp men att även russen bör nämnas. *Feministiskt initiativ* trycker på att kulturen har ett syfte i sig själv och att mer fokus behövs på barn och unga som vanligtvis inte kommer i kontakt med kultur.

Länsstyrelsen vill att området ges rubriken Kultur och kulturmiljö och att kulturmiljö får mer plats i insatsområdet. Texten om det unika kulturarvet bör utvecklas, särskilt kring världsarvet och med alla hållbarhetsaspekter. FN:s globala hållbarhetsmål 17 bör läggas till (Genomförande och globalt partnerskap). *Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor* ser mycket positivt på att barn, unga och unga vuxna tydligt lyfts fram som en särskild grupp för prioriteringar.

LRF Gotland menar att alla natur- och kulturarv kanske inte kan bevaras, måste också kunna brukas och utvecklas vilket i sin tur skapar nya framtida kulturarv. Naturskyddsföreningen önskar se tillägg i beskrivningen av det biologiska kulturarvet så att det också innefattar naturbetesmarker och resterna av äldre odlingsmetoder i form av ängen. *Svenska kyrkan Visby stift* trycker på det kulturarv som de 92 medeltida kyrkorna utgör och ser en samverkanspotential här, för ett rikare kulturliv och turism året runt. Vad gäller strategisk inriktning föreslås kulturaktörerna är aktiva medproducenter, inte enbart kulturens potential tas tillvara. *IF Metall Gotland* saknar studieförbunden i texten och föreslår som ny strategisk inriktning kring aktiva studieförbund.

Studieförbundet Vuxenskolan är positiva till formuleringen om kulturens roll som brobyggare. De ställer en del frågor om texten, exempelvis vem som avgör vad som är kultur av hög kvalitet, mellan vilka sektorer behövs tvärsektoriellt arbete och vad är anpassade lokaler för kultur. *Gotlands studentkår Rindi* är positiva till inriktningen i insatsområdet, vill vara en del av det kulturella livet på Gotland och önskar mer samverkan med Region Gotland och mer näringslivet. *Gotlands museum* instämmer i de strategiska inriktningar som föreslås och tycker att det globala hållbarhetsmålet 3 (God hälsa och välbefinnande) med fördel läggas till som hållbarhetsmål med relevans för Kultur. *Hoburgs närings- och intresseförening* och *Körbärgsgården* trycker på vikten av ett breddat deltagande. De pekar också på att den regionala utvecklingsstrategin och den regionala kulturplanen, som båda är under framtagande, går åt olika vägar då kulturplanen är mer stram på grund av ekonomin.

Fem *privatpersoner* lyfter fram kultur och kulturmiljö i sina svar (utan att hänvisa till just insatsområdet). Två lyfter fram kulturmiljön som en viktig beståndsdel i Gotlands attraktionskraft, men att byggande och exploatering kan riskera värdefulla kulturmiljöer. En person ser positivt på att kultur ses som en faktor för utveckling. En person pekar på att Visby som världsarv saknas i strategin.

Kompetensförsörjning och livslångt lärande

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Kompetensförsörjning dvs tillgången till kvalitativ utbildning på alla nivåer, matchning mellan utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden, möjligheter till livslångt lärande, omställning och att ta tillvara hela befolkningens kompetens är oerhört viktigt för Gotlands utveckling.

Det nuläge och utmaningar som tas upp i insatsområdet är:

- Gotlands befolkning växer, men andelen i yrkesaktiv ålder minskar.
- Gotland har brist på arbetskraft inom näringsliv och offentlig sektor, kompetensförsörjningen är en stor utmaning.
- Utbildningsnivån på Gotland är lägre än i andra regioner, det finns en stor potential i att höja utbildningsnivån genom både kortare och längre utbildning.

I avsnittet finns rubrikerna en lägre andel i yrkesaktiv ålder, snabba förändringar och behov av omställning, en jämlik och inkluderande arbetsmarknad, ö-läget påverkar rekrytering och utbildning, universitets betydelse, hela utbildningskedjan behövs för kompetensförsörjningen, stärkt valkompetens och möjligheten att göra väl underbyggda val och validering visar verklig kompetens.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- bidrar till att arbetskraftens kompetens i större utsträckning matchar arbetsmarknadens behov, såväl inom näringslivet som i offentlig sektor.
- möjliggör utbildning och kompetensutveckling för individer som står utanför arbetsmarknaden.
- bidrar till att reell kompetens tillvaratas genom nationellt giltig validering.
- ökar innovation inom hållbart inkluderande arbetsliv.
- bidrar till ökad jämställdhet i utbildning och på arbetsmarknaden.
- ger alla ungdomar möjlighet att fullfölja gymnasiet.
- stimulerar att fler gotlänningar väljer eftergymnasial utbildning.
- knyter näringslivets behov av kompetens närmare utbildningar.

Sammanfattning av remissvaren

I 19 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Kompetensförsörjning och livslångt lärande.

Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden och Barn- och utbildningsnämnden tar upp att en utmaning är den otydliga gränsdragningen mellan stat och kommun i arbetsmarknadspolitiken, något som även Sveriges Kommuner och Regioner lyft återkommande. De betonar vidare att hela utbildningskedjan behövs för framtida kompetensförsörjning och att därför alla verksamheter enligt skollagen bör nämnas, från förskola och uppåt, liksom även folkhögskola och studieförbund. Det finns ett stort och flexibelt utbildningsutbud för gotlänningar. Elevers intresse och val påverkar framtida rekrytering. Ett nytt förslag på strategisk inriktning framförs, ”att arbeta för en långsiktig kompetensförsörjning inom den offentliga sektorn och då främst skolan”. Den strategiska inriktningen alla ungdomar ska ha möjlighet att fullfölja gymnasiet behöver kompletteras med ”med godkända betyg”. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* anser att det behövs ett stycke om effektivisering och digitalisering. För att klara framtida kompetensförsörjning behövs måste fokus vara även på effektivare arbetssätt, inte enbart antal anställda.

Centerpartiet betonar vikten av att kunna hantera snabba förändringar och omställning på arbetsmarknaden, det är en framgångsfaktor. Stycket om pendling är alltför negativt, många pendlar och det fungerar bra. De anser vidare att en strategisk inriktning bör handla om Uppsala universitet Campus Gotland, som har stor betydelse för kompetensförsörjningen och finns med på ett bra sätt. *Liberaterna* menar att insatsområdet har ett alltför industriellt perspektiv och förordar ett individorienterat synsätt, där livslångt lärande och stöd för individens förutsättningar är i fokus. Det behövs mer om betydelsen av grundläggande utbildning av hög kvalitet, liksom om fort- och vidareutbildning. Området bör kompletteras med de nya erfarenheterna av ökat distansarbete som pandemin medfört. *Socialdemokraterna* pekar på att med en lägre andel i yrkesaktiv ålder är det extra viktigt att locka unga gotlänningar att välja att stanna. Det är ett område där samhandling mellan flera aktörer är nyckeln. Begreppet omställning kommer vara än mer viktigt, arbetsmarknadens krav är höga

och därför behöver det livslånga lärandet lyftas mer. Den strategiska inriktningen om gymnasieutbildning behöver stärkas till att ”alla ska klara gymnasiet”. Förslag på ny strategisk inriktning är ”en för- och grundskola där alla barn får möjlighet att utvecklas utifrån sina behov samt uppnår sin fulla potential”. Den strategiska inriktningen ökad innovation inom hållbart inkluderande arbetsliv är svår att förstå, menas inte hållbara jobb? *Vänsterpartiet* vill se ett större fokus på att så många inte fullföljer gymnasiet och då får svårare att komma in på arbetsmarknaden. Hela utbildningskedjan viktig och hänger samman. Gruppen som långvarigt står utanför arbetsmarknaden bör tas upp. *Feministiskt initiativ* vill se texten kompletterad med vikten av normkritiskt arbete från förskolan och hela vägen upp till val av högre utbildning. De tar också upp att kompetensförsörjning inte enbart behövs för näringslivet, även offentliga välfärdsyrken måste adresseras.

Länsstyrelsen vill att området kompletteras med utbildningssystemets betydelse för attraktionskraft, dvs. god kvalitet i förskola, skola, universitetet. Hur studenterna ska lockas att stanna kvar behöver utvecklas, vilket kopplar till bostadsförsörjningen. Vidare behövs tilllägg om interkulturell kunskap och normkritiskt perspektiv för en breddad rekryteringsbas. *Uppsala universitet* pekar på universitetets betydelse för kompetensförsörjningen och förutsättningarna för ökad utbildningsnivå på Gotland och lyfter fram att partnerskapet mellan Region Gotland och Uppsala universitet Campus Gotland konkretiserar detta. Förutom professionsutbildningarna kan utbildningarna inom profilmrådet Hållbar utveckling bidra med kunskaps- och kompetensutveckling för att nå strategins ambitiösa hållbarhetsmål. De betonar vikten av ökad samverkan mellan arbetsgivare och studenter samt lärare vid campus olika utbildningar.

Tillväxtverket föreslår att området ses över utifrån jämställdhet och barnperspektiv, till exempel kan texten om valkompetens, som kan bidra till en mindre könssegregerad arbetsmarknad, utvecklas. *Skogsstyrelsen* tar upp att skoglig utbildning saknas på ön och att de med sin kompetens kan bidra till utbildning. De lyfter också fram att 40 % av öns skogsägare är kvinnor och att det finns ett särskilt behov att öka engagemang, representation och att få fler kvinnor att arbeta inom skogliga näringar. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor* tycker det är bra att ungas möjlighet att fullfölja gymnasiet är en strategisk inriktning, men menar att barn- och ungdomsperspektivet kan stärkas ytterligare i insatsområdet.

RFSL Gotland anser att texten kan utvecklas avseende normbrytande könsidentiteter, könsuttryck, sexuella läggningar och funktionsnivåer. Det är särskilt viktigt i detta insatsområde. *LRF Gotland* pekar på vikten av att säkra utbildningar inom de prioriterade näringarna (styrkeområden), på gymnasie- och högre nivåer. Insatsområdet behöver kompletteras med lantbrukets behov av kompetensförsörjning i och med utbredd robotisering. Vidare framför de att Gotland Grönt Centrum inte bara är ett kompetenscentrum utan ett utbildningsnav i en av de prioriterade näringarna. *Studieförbundet Vuxenskolan* vill se att även bildning finns med, inte bara utbildning Som ny strategisk inriktning föreslås ”främja det livslånga lärandet genom bildning”. Den strategiska inriktningen om ”innovation inom hållbart inkluderande arbetsliv” är svårbegriplig och behöver formuleras om. *Gotlands studentkår Rindi* pekar på att studenternas möjligheter att bli framtida gotlänningar behöver stärkas och utvecklas. De poängterar också att kåren kan bidra vid studiemässor eller liknande på gymnasiet.

IF Metall Gotland pekar på att bristen på arbetskraft till stor del påverkas av den stora säsongvariationen. De tar upp att Samhall, som inte nämns i texten, har lång tradition på

Gotland och är en stark och positiv kraft. En omformulering föreslås för den strategiska inriktning som handlar om individer som står långt från arbetsmarknaden, bör formuleras till ”för att göra arbetskraften anställningsbar”. *RF-SISU Gotland* anser att civilsamhällets (idrottens) insatser för att stärka de som står längst från arbetsmarknaden kan utvecklas mer.

Kommunikationer

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Tillgång till väl fungerande kommunikationssystem, fysiska och digitala, är förutsättningar för människors möjligheter att resa, för godstransporter och för att utnyttja tjänster. De är också avgörande för att andra funktioner i samhället ska fungera. Som ö är Gotland beroende av fungerande kommunikationer och vi står inför stora utmaningar när fossila drivmedel ska fasas ut och klimatmålen ska nås.

Det nuläge och utmaningar som ingår i remissförslaget är:

- Gotlands läge gör tids- och kostnadseffektiv tillgänglighet till en nyckelfråga, men resor och transporter måste bli mer hållbara.
- Gotland är Sveriges företagsammaste region med ett brett näringsliv, men behöver vidga sina marknader nationellt och internationellt.
- Gotland har stora klimat- och miljöutmaningar, men också möjlighet att gå före i energiomställningen.
- Ö-läget innebär särskilda utmaningar för att hantera olika typer av samhällsstörningar.

I avsnittet finns rubrikerna beroendet av färje- och flygtrafiken, kommunikationsberoende näringar, hållbara transporter och klimatmålen, vägnätet och infrastrukturplaneringen, pendling, kollektivtrafik, hamnar och flygplats och digital infrastruktur och digitalisering.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- säkrar, stärker och utvecklar fastlandskommunikationerna vad gäller tillgänglighet, kapacitet, tid och kostnad samt kopplingen till andra trafiksystem.
- utvecklar hållbara och fossilfria transportsystem som minskar klimatpåverkande utsläpp.
- utvecklar kollektivtrafiken och underlättar ett ökat hållbart resande. Särskilt viktigt är kopplingen till serviceområden för att knyta samman resor mellan orter och mellan boende, arbete, service, etc.
- ökar framkomligheten, trafiksäkerheten och tillgängligheten på Gotlands vägar.
- utvecklar transportinfrastrukturen som kan bidra till att stärka attraktiviteten och tillgängligheten till och från Gotland.
- upprätthåller och stärker det gotländska bredbandsnätet, med redundans och robusthet, och använder digitaliseringens möjligheter för produkter och tjänster.

Sammanfattning av remissvaren

I 25 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Kommunikationer.

Av de nämnder inom Region Gotland som lämnat synpunkter på avsnittet för *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden* och *Barn- och utbildningsnämnden* fram att skolskjutsarna inte finns med (barnrättsperspektivet). Vid Pendling med bil etc., lägg till ”skolor och förskolor”. Vid

Kollektivtrafikens andel etc., lägg till ”Skolskjutsarna (bussarna) är kostnadsfria, tillgängliga för allmänheten och kan på detta sätt bli ett komplement för resorna till serviceorter”. Tilllägg till strategisk inriktning om utveckling av kollektivtrafiken: skolor och förskolor. Tilllägg till strategisk inriktning om ökad framkomlighet: så som säkerheten vid busshållplatser och fler gång- och cykelbanor. Saknar källhänvisning vid pendling. *Tekniska nämnden* anser att avsnittet bör kompletteras med mer kring reservhamnsfrågan samt kollektivtrafikutvecklingen. ”Hela resan” ska inkludera både resor på Gotland och på fastlandet. Avsnittet kopplar till mål om attraktiva livsmiljöer, bostads-byggnad, ökad befolkning m.fl. Strategiska inriktningar bör utvecklas för vägar- och infrastruktur samt för kollektivtrafik.

Bland partierna anser *Liberalerna* att avsnittet bör kompletteras med de nya erfarenheterna av isolering och distansarbete. Vikten av färjetrafiken och tillgången till transporter på samma villkor som övriga delar av landet borde utvecklas mer. Digital infrastruktur och digitalisering behöver uppdateras med anledning av pandemin, nya erfarenheter av isolering och distansarbete. Hållbarhetsaspekterna genom ökad digital kommunikation bör ingå, samt om att utbyggnadsplaner för t.ex. 5G behöver underlättas. *Centerpartiet* vill att första stycket kompletteras med att transportsystemen behöver ha en konkurrenskraftig prisnivå. Lägg till ny strategisk inriktning: Jobba för fler destinationer, även mot utlandet. Komplettera sista strategiska punkten med resonemang om bredband som det femte transportslaget. *Feministiskt initiativ* anser att kollektivtrafiken på Gotland bör finnas med i perspektivet ”hela resan”, exempelvis till och från färjeterminalen. Betydelse för hållbara kommunikationer. Texten om digital infrastruktur är otydlig och inte särskilt tillgänglig. Målet om hållbara transporter bör kompletteras med ett mål om att minska antalet resor totalt. Evidens finns för att målet om nollutsläpp inte klaras utan antalsminskning. Vid stycket Gotlands läge etc., vill *Miljöpartiet* göra tillägget: Ö-läget innebär också att vi kan vara en föregångare att gå över till klimatneutrala effektiva transporter. Vid stycket Pendling med bil dominerar, lägg till: Nödvändigheten av att öka resande med kollektivtrafik och cykel samt öka användningen av klimatneutrala drivmedel. *Socialdemokraterna* vill lägga till delar som finns med i de gotländska ståndpunkterna, som konkurrenskraftig tillgänglighet och prissättning för utveckling och tillväxt. Vid stycket Gotlands läge, tillägg: Gotlands ö-läge ger särskilda förutsättningar. Förstärk om täta turer, personresor med flyg och båt, godsets logistikkedjor, pris och konkurrenskraft. Lyft med fördel in ”vägpris”. Stycket Hållbara transporter, lägg till: omställning kan inte bäras av gotlänningar, besökare och näringsliv. Nationell dialog och ansvarstagande krävs. Stycket Vagnätet, kan läggas till att det blir trångt på de gotländska vägarna. De nationella målen möter inte våra behov. Resursbrist inom planeringen. Ev. punkt under prioriterade insatser? Enskilda vägarnas betydelse. Stycket Gotlands hamnar och flygplats: snabbare lossning o lastning, kräver annan struktur på kajen.

Länsstyrelsen vill lägga till samhällsplanering som minskar transportbehov och bygger hållbar transportinfrastruktur. Infrastruktur för förnybara drivmedel och laddstationer saknas. Ett konkret mål bör vara att Visby ska ingå i den första flyglinjen med elflyg.

Av de övriga statliga myndigheterna konstaterar *Post- och telestyrelsen* att RUS framhåller betydelsen av digitalisering och digital infrastruktur, och regionens goda läge när det gäller fast bredbandsinfrastruktur. Bredbandsnätet ska ha redundans, robusthet och användas för digitaliseringens möjligheter, produkter och tjänster. *Trafikverket* framhåller att trafiksäkerhet i RUS lyfts enbart som en del inom infrastrukturplaneringen och som fysiska åtgärder. Bör även kopplas till trygga, säkra, tillgängliga, attraktiva livsmiljöer och kopplas till t ex hastighet. Trafikverket redovisar även några punkter ur sina Målbilder 2030: Transportsystemet

är inkluderande och erbjuder god tillgänglighet för både medborgare och närings-liv oavsett var vi bor eller verkar i landet, Transportsystemet är fossilfritt och dess miljöpåverkan så liten att naturen kan skapa ekosystem-tjänster även i framtiden och Ingen dödas eller skadas allvarligt i transportsystemet, varken i olyckor eller av luftföroreningar och buller. *Myn-digheten för ungdoms- och civilsambällsfrågor* menar att barn- och ungdomsperspektivet kan stärkas i insatsområdet. *SGU* anser att en samordnad materialförsörjningsplanering behövs. Lokalisering, minskade transportavstånd, tillgängliga utskeppningshamnar är viktiga delar. Nödvändiga tunga transporter av bygg- och bergmaterial genererar stora utsläpp, svåra ersätta med miljövänlig teknik.

Hoburgs närings- och intresseförening och *Körbärgsgården* anser att tillgängligheten är avgörande, mer stöd från staten behövs för att kommunikationerna till och från ön ska komma i nivå med övriga landet. Kollektivtrafiken behöver utvecklas för att kunna minska bilberoendet, dyrt med elbilar. *IF Metall* vill se fler städer/länder med Gotland som destinationsmål både för flyg och för färja, hållbara transporter för att nå klimat-mål, en ny elkabel och hög kapacitet i dataöverföring, att färjor med högre turtäthet och mindre tonnage analyseras och att utveckla flyg-platsen genom att lägga produktion som kräver närhet till flygplats i området. Man tar också upp att lastning och lossning av färjorna kan göras snabbare, men att en annan struktur på kajen då krävs. *Fastighetsägarna* tycker att rubriken ska bytas till infrastruktur, att texten ska ses över med tanke på pandemin och att kopplingen till trafiksystemen i grannregionerna är av största vikt, men att det knappast tas upp. *Hushållnings-sällskapet* lyfter vikten av bra och kostnadseffektiva transporter för livsmedel från ön till andra marknader. *Rindi* tycker att kollektivtrafiken behöver utvecklas, studenter känner sig fångade i Visby. Även utvecklad information om bussnätet, turer och priser behövs. *Svenska kyrkan, Visby stift* anser att det är oerhört viktigt med fler internationella förbindelser med flyg och färja. Det bör också utgöra en strategisk inriktning. *LRF* tar upp behovet av fortsatt arbete med förbättrade kommunikationer med fastlandet/omvärlden för både gods och passagerare. *Gotlands förenade besöksnäring* tycker att det ska tryckas ännu mer på transport-behovet, ö-läget och utmaningen med klimat-omställning. *RF-SISU Gotland* saknar en strategisk inriktning: att knyta Gotland direkt till en större internationell flygplats (ex Köpenhamn, Amsterdam, Helsingfors). Ökad internationalisering, ökad besöksnäring.

Fem *privatpersoner* lyfter fram kommunikationer i sina svar (utan att hänvisa till just insatsområdet). Svaren handlar främst om resor till och från ön, där fler turer och lägre priser för gotlänningar efterfrågas. En person tar upp kollektivtrafiken och vill se fler tvärlinjer och sänkt taxa. En person ser i framtiden en utbredd och förlös kollektivtrafik.

Klimat och energiomställning

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Den dominerande utmaningen är att ställa om samhället för att nå klimatmålen i linje med FN:s Parisavtal. Gotland har av regeringen pekats ut som pilot som ska gå före i energiomställningen, dvs. att ställa om till förnybar energi och nå de nationella klimatmålen.

Det nuläge och utmaningar som ingår i remissförslaget är:

- Gotland har stora klimat- och miljöutmaningar, men också möjlighet att gå före i energiomställningen.

I avsnittet finns rubrikerna förutsättningar för att gå före i energiomställningen, insatser som krävs inom flera sektorer och en cementindustri utan klimatpåverkande utsläpp.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- behövs för att nå ett hållbart energisystem och de kraftigt minskade koldioxidutsläpp som behövs för att bli klimatpositiva.
- ökar omsättningen för lokal produktion av el, värme och drivmedel från förnybar energi.
- bidrar till att omsättningen kring energi på Gotland stannar i den lokala ekonomin.
- ger ökad energieffektivitet.

Sammanfattning av remissvaren

I 20 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Klimat och energiomställning.

Inga nämnder inom Region Gotland har lämnat synpunkter på avsnittet.

Av partierna menar *Liberallerna* att den begränsning statens inställning till en tredje elkabel saknas, handfasta förutsättningar behövs för att kunna bli en föregångsregion. Man för fram att även Östersjön saknas. Registrering av sjöfart behövs. Angående cementindustrin menar man att möjligheten att skapa/utnyttja koldioxidfickor i Gotlands närhet bör belysas. De prioriterade insatserna bör eventuellt kompletteras med stöd för konsumtion av lokalt producerad energibärare. Det gäller produktion och utnyttjande av bl.a. HVO-diesel, biogas, m.m. Bra definition av "hållbarhet". Bra beskrivning av "hållbar konsumtion". *Centerpartiet* vill komplettera första punkten på strategisk inriktning med ett hållbart och robust energisystem. *Miljöpartiet* vill inkludera att energiomställningen kräver full lokal delaktighet för att nå koldioxidbudgetens mål att sänka Gotlands koldioxidutsläpp med minst 16% per år. *Vänsterpartiet* anser att RUS tydligt bör ta upp att en ny elkabel till Gotland behövs för en trygg och stabil elförsörjning och som möjliggör ökad elektrifiering och Cementas omställning. *Socialdemokraterna* vill att kopplingen mellan den nationella och internationella nivån bör stärkas. Utmaningarna ska inte ses som en konfliktfråga utan ger möjligheter att satsa, t.ex. på mer miljöinriktad industri. Klimatnegativt lyfts, ställs inte mot utveckling och något som kan bli till framkant och som positivt kan bidra. Det är en brist att det inte nämns att omställningen kräver god, robust, tillräcklig och långsiktigt hållbar energiförsörjning. Tillgänglighet till det nationella elnätet gör vår marknad för liten för investeringar. Öläget här både tillgång och utmanings, det bör lyftas tydligare. Heter stenindustri, inte cementindustri. Två nya strategiska inriktningar föreslås; Lockar näringar och företagande som vill vara med och bidra till Gotlands mål att gå före i omställning till 100% förnybart energisystem, och Ökar generell kunskap samt attityd och vilja till omställning och övergång till cirkulära system.

Länsstyrelsen menar att det är viktigt att tydliggöra att Energi- och klimatstrategin (Länsstyrelsen) omfattar hela Gotland och de gotländska aktörerna. Energiomställning bör inkludera gröna näringars bidrag (bioenergi, kolinlagring). Klimatanpassning saknas. Vad gäller förutsättningarna att etablera vindkraft måste Försvarsmaktens intressen läggas till.

Bland de övriga statliga myndigheterna understryker *Uppsala Universitet* utbildningarna inom profilmrådet Hållbar utveckling. Man framför även att man önskar fler och utvecklade samverkansinsatser för klimat- och energiomställningen. *Energimyndigheten* instämmer i de bedömningar som görs i insatsområdet. *Skogsstyrelsen* för fram att man har kompetens att ge

råd till skogsägare om hur skogen kan skötas för en långsiktigt hållbar skogsproduktion som därmed kan bidra till framtidens bioekonomi. *Trafikverket* redovisar sin målbild 2030 om att transportsystemet ska vara fossilfritt och dess miljöpåverkan så liten att naturen kan skapa ekosystemtjänster även i framtiden. *SGU* tar upp att cementindustrin är en stor utsläppskälla men viktigt för Sveriges materialförsörjning. Man ser CCS-lagring som en viktig del tillsammans med utveckling av produktionsprocessen. Att klara energi- och livsmedelsförsörjning viss tid utan leveranser är viktigt för Gotland men även nationellt.

Naturskyddsföreningen tar upp att Gotland har goda förutsättningar att pröva innovativa energilösningar, men att statligt stöd för energiomställning är nödvändigt. Man menar att texten är motsägelsefull kring vindkraft och konflikt med naturvärden. En analys krävs av vad som alls är möjligt att etablera på ön. Utvecklade möjligheter till lokal energi-lagring behövs. *Naturskyddsföreningen* anser att strategin bör ställa krav på Cementas energianvändning om mål ska kunna nås, och att den enskilt viktigaste åtgärden för minskade Co2-utsläpp vore att stoppa Cementas verksamhet. En diskussion saknas om ekonomi och finansiering av de stora insatser som klimat- och energiomställningen kräver. *Naturskyddsföreningen* för också fram synpunkter på vad som bör och inte bör ingå i en lokal koldioxidbudget (ang. jordbruk, betong). Föreningen anser att texten kring rådighet och aktörer är inkonsekvent. *Hoburgs närings- och intresseförening* och *Körbärsgården* tar upp att Gotland är utpekad som pilot men att många regioner ligger längre fram. Man ser Cementas utsläpp som ett problem, liksom bilåkandet. Snabbare kollektivtrafik, tätare turer måste till. Man ser många initiativ förnybar energi samtidigt som mottagaren GEAB har problem.

IF Metall anser att Gotland inte har förutsättningarna att gå före i energiomställningen. Gotlands andel av Sveriges omställning måste ses i den regionala förutsättning som läget utgör. En tredje elkabel är nödvändig, en förutsättning för elektrifiering. Stryk Cementa, bara ett enda företag som nämns i RUS, varför? Lägg till ny strategisk inriktning – en ny elkabel. *Grönt centrum* påpekar att förutsättningarna att få ned industrins stora processutsläpp, från råvaran, påverkas av tillgången till stabil förnybar energi. Oacceptabelt med osäker tillgång på el, livslängden på maskiner påverkas av ständiga elavbrott. *LO Gotland* instämmer i klimatmål och mål om tryggad energiförsörjning, men vänder sig emot att industrin målas ut som ett miljö-problem med stora utsläpp. Många gotländska industrier ligger långt framme i miljöarbetet, blir kontra-produktivt. *Gotlands studentkår Rindi* för fram att man vill vara en del av energipiloten. *Svenska kyrkan Visby stift* anser att det ”skriande behovet” av en tredje elkabel ska lyftas ännu mer. *Föräldraskolrådet Fårösundsskolan* anser att avsnittet om cementindustrin ska arbetas om. Ett enskilt företag bör inte namnges i en RUS, det finns fler företag som är stora utsläppare. Inte eller bör RUS säga vad Cementa behöver vidta för åtgärder. *Mellanskog ekonomiska förening* för fram att skogen har en central roll för att lösa klimatproblemen. Skogen som resurs saknas i RUS. Skogen binder koldioxid. Råvaran skog kan användas till mycket, ersätta plast osv.

Många av svaren från *privatpersoner* tar upp klimat- och energiomställning, men gör det inte kopplat till just insatsområdet utan till föreslagna mål (vilket redovisas i det avsnittet).

Miljö och vattenförsörjning

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Ett aktivt miljöarbete behövs för att kunna lämna över ett samhälle till kommande generationer där de stora miljöproblemen är lösta. Det innebär att arbeta för ett rent grundvatten och en levande Östersjö, bidra till giftfria kretslopp, öka den

cirkulära ekonomins betydelse samt överlag bruka naturen så att ekosystemtjänsterna värnas och öns biologiska mångfald.

Det nuläge och utmaningar som tas upp i insatsområdet är:

- Gotland har stora och unika kultur- och naturvärden, utmaningen är att både bruka, bevara och utveckla.
- Vattenförsörjningen är avgörande för hela samhällsutvecklingen, men tillgången till vatten av god kvalitet är sårbar.
- Gotland har stora klimat- och miljöutmaningar, men också möjlighet att gå före i energiomställningen.

I avsnittet finns rubrikerna miljö kvalitetsmålen inte uppnådda, stabila ekosystem är en förutsättning för hållbara samhällen, vattenförsörjningen är sårbar och god bebyggd miljö.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- bidrar till hållbar konsumtion och produktion baserad på resurseffektivitet och cirkulär ekonomi.
- ökar kunskaper som leder till miljömässigt hållbar konsumtion och produktion.
- utvecklar verktyg för åtgärder kring grundvattenproblematik.
- bidrar till ett hållbart nyttjande av skog, mark och vatten och säkrar den biologiska mångfalden.

Sammanfattning av remissvaren

I 19 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Miljö och vattenförsörjning.

Inga nämnder inom Region Gotland har lämnat synpunkter på avsnittet.

Centerpartiet anser att beskrivningen av stabila ekosystem som förutsättning för hållbara samhällen har en bra balans och formuleringar. Ordet nyttjande bör bytas till ”brukande” i den strategiska inriktningen. *Liberalerna* vill att insatsområdet kompletteras med kretsloppsanpassade Va-system. Dessutom vill de se ett tydligare geografiskt perspektiv i utmaningarna. *Socialdemokraterna* menar att ingången måste vara att allt vatten är viktigt. En mer precis och pragmatisk text behövs, utifrån att vi ska ha bra vatten och god tillgång. Strategisk inriktning bör handla om att spara, rena och hushålla. *Vänsterpartiet* vill lyfta frågorna om ett långsiktigt hållbart lantbruk och om vikten av att åkerarealen inte minskar. *Miljöpartiet* pekar på att tillgången till vatten också handlar om kvantitet, utöver tillgång till vatten med godtagbar kvalitet. De önskar en starkare skrivning i den strategiska inriktningen kring grundvattenproblematiken, en skrivning som går ut på att skydda grundvatten och bidra till grundvattenbildningen. *Feministiskt initiativ* vill se mer om Gotland som föregångare i miljöfrågor i beskrivningen av nuläge och utmaningar. Vidare anser de att mål om att säkra biologisk mångfald behövs och att vattenfrågan bör kompletteras med mål om god kvantitet.

Länsstyrelsen anser att större grepp om vattenfrågan behövs, inklusive enskild vattenförsörjning. De poängterar att näringslivets möjlighet att växa är beroende av vatten och att näringslivet kan bidra med resurseffektivitet. Den regionala vattenförsörjningsplanen, Östersjöstrategin och havsmiljöförordningen bör nämnas i detta sammanhang. *Havs- och vattenmyndigheten* anser att texten bör förtydligas så att det framgår att det är mänsklig aktivitet som belastar Östersjön och ger negativa konsekvenser för havens ekosystemtjänster. Att

stärka den biologiska mångfalden är också en viktig del av arbetet med att möta klimatförändringarna och förmågan till omställning. *Sveriges geologiska undersökning* ser vattenförsörjningen som avgörande för samhällsutvecklingen och instämmer i vikten av innovation och hållbara lösningar. *Skogsstyrelsen* arbetar för att skogens miljövärden ska värnas och utvecklas och lyfter fram att de har tillsyn på skogsbrukets påverkan på vatten.

LRF Gotland framför att lantbruket är föregångare inom vattenområdet och bör ges förbättrade förutsättningar att möta klimatförändringar genom att möjliggöra fortsatt hållbar vattenanvändning för både djur och grödor. *Gotland Grönt Centrum* anser att de areella näringarnas möjlighet att säkra sin vattenförsörjning hindras av ett snårigt regelverk. De föreslår ett tillägg i den strategiska inriktningen, ”utvecklar verktyg för åtgärder kring grundvattenproblematik och tillgång till samt reglering av regnvatten”. *Mellanskog ekonomiska förening* menar att skogen behöver lyftas fram. Det behövs en sansad avvägning mellan att låta skog stå och att sköta skogen som den resurs den är för miljön och för ekonomin. *IF Metall Gotland* betonar att allt vatten är viktigt, grundvatten, vatten i stenbrott, avsaltningsanläggningar osv vilket bör framgå.

Naturskyddsföreningen Gotland lyfter fram att även naturlandskapet är värdefullt, inte enbart kulturlandskapet. Delar av landskapet och dess biologiska mångfald är opåverkade av människan. Samhällets behov av vatten är mycket litet i förhållande till mängden vatten som regnar över ön. Upplevd brist på vatten beror på försummad utbyggnad av vattenförsörjningen. De pekar på att bevattningsdammar i jordbruket är en fortsatt väg att gå och att jordbruket inte använder grundvatten på Gotland vilket är bra. Fokusera inte enbart på grundvatten angående samhällets vattenbehov. Vidare anser de att Östersjöns vattenkvalitet inte är så dålig, det är en outsinlig råvarukälla.

Hoburgs närings- och intresseförening och *Körbärsgården* trycker på att miljömålen inte nås och att vattenförsörjningen sårbar och menar att ett starkt samarbete mellan Region Gotland, Länsstyrelsen och andra myndigheter behövs. Hållbar bebyggd miljö är viktigt. För världsarvet Visby finns en rad målkonflikter mellan att bevara och utveckla. Världsarvskonventionen måste följas, vilket de menar att miljö och byggnämnden inte gör. *Studieförbundet Vuxenskolan* anser att hållbar konsumtion och produktion i dagsläget inte hänger ihop och att det är svårt att nå en cirkulär ekonomi. De stödjer de två strategiska inriktningarna om hållbar konsumtion och ser fram mot samverkan kring detta. *Gotlands studentkår Rindi* är oroad för att vattenförsörjningen kommer innebära färre nybyggda bostäder inklusive studentbostäder.

I svaren från *privatpersoner* lyfts olika miljöfrågor upp som de viktigaste frågorna för Gotlands utveckling, sett till antal som tar upp de frågorna. I svaren kopplas det inte till just inrådsområdet. Läs mer under rubriken Svar från privatpersoner.

Innovation och forskning

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Ökad innovation och forskning bidrar till att stärka Gotlands attraktionskraft, att utveckla framtidens välfärdstjänster och ökar förutsättningarna för nya och kunskapsintensiva företag på ön. Väl fungerande samarbetsarenor mellan näringsliv, offentlig och ideell sektor samt akademien är en katalysator för innovation och utveckling.

Det nuläge och den utmaning som tas upp i avsnittet är:

- Gotland är Sveriges enda universitetsö, men samverkan mellan universitetet, det offentliga, näringsliv och civilsamhälle kan utvecklas.

I avsnittet finns rubrikerna Uppsala Universitet Campus Gotland som en motor för samhällsutvecklingen på Gotland, partnerskap och samverkan mellan Gotlands aktörer lägger grunden, innovationsförmågan kan och behöver stärkas ytterligare, stärkt samverkan ger konkurrensfördelar och smart specialisering.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- leder till en stark positionsförflyttning inom området forskning och innovation på Gotland.
- bygger en långsiktig, strategisk och strukturerad samverkan mellan universitet, näringsliv, civilsamhälle och offentliga aktörer. Ett forsknings- och innovationsråd bildas och blir plattformen för en sådan utveckling.
- stärker Gotlands kompetenser och strategier för att i högre utsträckning kunna er hålla extern finansiering från EU:s olika fonder och program.
- bidrar till att kontaktytorna mellan företag och forskning ökar och att innovationsförmågan ökar i öns företag.
- stimulerar samspel mellan näringsliv, akademi, offentliga myndigheter och föreningslivet för stärkt innovationsförmåga.

Sammanfattning av remissvaren

I 8 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Forskning och innovation.

Ingen av Region Gotlands nämnder lämnar svar på insatsområdet.

Centerpartiet menar att det kan vara för lite med två utpekade områden för smart specialisering och att det kan finnas andra nischer att lyfta fram, till exempel grön industrisektor. *Liberalerna* saknar referenser till pågående samarbeten inom EU i nulägesbeskrivningen. De anser också att andra samarbeten med universitet bör nämnas, utöver med Uppsala universitet, till exempel Statens lantbruksuniversitet, SLU. *Socialdemokraterna* ser en stor potential för utveckling av näringarna inom tillverkning, varuproduktion, verkstadsindustrin. Företag med stort kunskapsinnehåll finns, produktion kan utvecklas och skapa nya verksamheter, vilket kan ge fler jobb året runt. Den förändrade världsbilden kan innebära hemflyttning av produktion och där kan Gotland vara ett alternativ. Förslag på ny strategisk inriktning är insatser som ”som lockar fler och nya aktörer i innovativa framtidsbranscher att etablera sig på Gotland”. *Feministiskt initiativ* framför att det behöver förtydligas vad som avses med positionsförflyttning i den föreslagna strategiska inriktningen.

Länsstyrelsen anser att öns innovationssystem bör beskrivas mer ingående. Det ser positivt på förslaget om ett nytt innovations- och forskningsråd men det bör utvecklas på vilket sätt det stärker systemet ytterligare. Frågan om innovation och forskning har koppling till bostadsförsörjning för studenter. Uppsala universitet lyfter fram att universitetet genom sin forskningsverksamhet kan bidra till måluppfyllelse.

LRF Gotland pekar på att innovation och forskning starkt bör kopplas till kompetensförsörjning och de prioriterade näringarna (styrkeområdena). De betonar att Gotland Grönt Centrum inte bara ska ses som ett kompetenscentrum utan ett utbildningsnav i en av de prioriterade näringarna. *Studieförbundet Vuxenskolan* ställer frågan kring hur det föreslagna

Innovations- och forskningsrådet ska utformas. De anser att ett par strategiska inriktningar är väldigt lika, då de båda belyser behovet av samverkan mellan olika aktörer. *Gotland Grönt Centrum* vill se att även forskningsinstitut nämns, såväl i effektmål som i strategisk inriktning inom detta insatsområde, exempelvis ”Gotländskt näringsliv och offentliga Gotland samverkar med ett flertal universitet och forskningsinstitut” och ”bygger en långsiktig, strategisk och strukturerad samverkan mellan universitet, forskningsinstitut, näringsliv, civilsamhälle och offentliga aktörer”.

Näringslivsutveckling

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Gotlands diversifierade näringsliv och starka entreprenörskap utgör en vital del av öns mångfald och möjligheter. Gotland var 2019 inte bara Sveriges mest företagsamma län utan hade också landets näst största andel kvinnor som driver företag. Fler företag och fler växande företag med fler anställda behövs, inte minst för stärkt skattekraft.

Det nuläge och den utmaning som tas upp i insatsområdet är:

- Gotland är Sveriges företagsammaste region med ett brett näringsliv, men behöver vidga sina marknader nationellt och internationellt.

I avsnittet finns rubrikerna företagsamt och uthålligt men fler växande företag behövs, ett brett näringsliv med säsongvariation, behov av vidgade marknader nationellt och internationellt, ett utvecklat näringslivsklimat, hållbarhet och energiomställning en affärsmässig möjlighet och utmaning och digitaliseringens möjligheter behöver tas tillvara.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- ger goda förutsättningar att starta, driva och utveckla hållbara företag.
- ökar företagens möjlighet att nå en större marknad, nationellt och internationellt.
- driver på och underlättar omställning till hållbar och fossilfri produktion av varor och tjänster.
- främjar jämställdhet och mångfald på arbetsplatser och företag.
- främjar digitaliseringens möjligheter när det gäller innovation och teknikutveckling för en ökad hållbarhet.

Sammanfattning av remissvaren

I 27 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Näringslivsutveckling.

Centerpartiet menar att digitaliseringens möjligheter generellt är för lite nämnda. Det finns stora möjligheter framåt, med världsbäst bredband kan digitaliseringsgraden i näringslivet öka. Därför är den föreslagna strategiska inriktningen ”främja digitaliseringens möjligheter när det gäller innovation och teknikutveckling för en ökad hållbarhet” alltför smal. Möjligheterna gäller fler områden. *Centerpartiet Stenkyrka och Lummelunda* är oroade över utvecklingen på norra Gotland, där antal företag och arbetstillfällen minskar. De anser att förslagen i RUS är för allmänt hållna, inte tillräckligt konkreta och inte riktade mot norra Gotland. *Liberalerna* ser en brist i att jordbruket, öns största näring, knappt nämns. Perspektivet distansarbete genom digitalisering saknas. Begreppet kreativa näringar bör omformuleras, det kan tolkas som att endast kulturorienterade företag är kreativa, gäller många andra nä-

ringar. Strategisk inriktning bör omformuleras till ”innovation, teknikutveckling och samarbeten”. *Kristdemokraterna* menar att texten om digitalisering behöver uppdateras med anledning av pandemin.

Socialdemokraterna lyfter fram att fler sorts näringar behövs. I texten står om ett brett näringsliv, men Gotland har en låg andel tillverkande företag och säsongsberoende företagsstruktur. Skrivningar om det behövs. En strategi om att Gotland går före som pilot öppnar för att stärka den sortens näringar som vill bidra till detta, vilket skulle kunna skapa spets. Att stärka den inriktningen genom gemensamt och strategiskt arbete bör lyftas fram. Det är särskilt viktigt med tanke på besöksnäringens oklara läge. Stärk kopplingen till kompetensbehoven och till att behålla och locka ungdomar till hållbara jobb året runt. Samhall en stark och positiv kraft som inte lyfts fram. Flygplatsen är en resurs. Behovet av snabba transporter, industriområden och lager i nära anslutning till flyget är en möjlighet för Gotland. *Socialdemokraterna* anser att insatser och mål behöver breddas och föreslår ytterligare strategiska inriktningar. Dessa är ”bidrar till ett säkert och hållbart arbetsliv med god tillgång till jobb med goda arbetsvillkor, bra arbetsmiljö och god löneutveckling”, ”säkrar att mark för industri och tillverkande företag finns planlagd i Visby och våra tätorter” och ”attraherar fler och nya företag att etablera sig på ön”. *Vänsterpartiet* anser att säsongsvariationen är en stor outnyttjad resurs, som kan utnyttjas större delen av året, och kan lyftas fram tydligare. Hur vi vill att näringen ska växa, hellre en större del av året än i juli? De menar också att trenden med återindustrialisering kan innebära möjligheter framåt. *Feministiskt initiativ* menar att ett alltför ensidigt fokus på turism är sårbart och att en mer hållbar strategi för näringslivet måste till. Komplettera med en analys av hur många som kan försörja sig genom sina företag. De anser att det saknas fokus på företag som gynnar social hållbarhet och företag som är icke-vinstdrivande. Vidare anser de att det inte är ett självändamål att företagen ska växa nationellt och internationellt, fokus bör ligga på självförsörjning och matsuveränitet.

Länsstyrelsen anser att de strategiska inriktningarna för insatsområdet är lämpliga. Arbetet med RUS bör tillvarata möjligheterna att diskutera smart specialisering. Att vi tillvaratar Gotlands styrkor i näringslivsutveckling är nödvändigt samtidigt som ett smalt fokus på två branscher innebär ökad sårbarhet. Det bör finnas en inriktning att även stimulera branscher som bidrar till sysselsättning året runt. Digitalisering är ett område där fler företag skulle kunna etableras. Vidare pekar *Länsstyrelsen* på att offentlig upphandling inte nämns som verktyg. På Gotland är det särskilt viktigt att upphandlingar tar hänsyn till näringslivsstrukturen med främst små företag. *Tillväxtverket* anser att ”hållbara företag” bör förtydligas, det underlättar när t ex företagsstöd ska ges. *Trafikverket* lyfter fram sin rapport Målbild 2030, som säger att transportsystemet ska vara inkluderande och erbjuda god tillgänglighet för både medborgare och näringsliv oavsett var vi bor eller verkar i landet.

Sveriges geologiska undersökning lyfter fram att Gotlands naturtillgångar gör ön viktig som råmaterialleverantör och producent av mineralprodukter till egna och fastlandets behov. De menar vidare att det är viktigt att, utöver besöksnäringen, utveckla en diversifierad och stabil bas för ekonomin genom industrier som är aktiva året runt. *Skogsstyrelsen* och *Mellanskog ekonomiska förening* saknar skogsnäringen och pekar på betydelsen av den ur flera perspektiv. *Havs- och vattenmyndigheten* önskar utvecklade beskrivningar och resonemang om maritima näringar, marina resurser och potentialen i blå tillväxt och menar att det får liten plats trots att Gotland är en ö.

Företagarna Gotland pekar på behovet att vara mer konkret än att enbart skriva att tillväxtviljan behöver stimuleras. De lyfter även fram att sårbarheten i säsongsberoendet är en fortsatt viktig fråga att arbeta med. *LO-distriktet Gotland* invänder mot att två näringsområden pekas ut som styrkeområden (mat och livsmedel, besöksnäring) och menar att det ger fel signalvärde då Gotland behöver många ben att stå på. De saknar en målmedveten strategi om att locka fler företag till ön genom satsningar och att aktivt odla konstruktivt nätverkande. *IF Metall Gotland* lyfter fram att många i den unga arbetskraften flyttar från ön, där tappar Gotland utveckling. Vidare ser de behov av fler tillverkande arbetsplatser. Gotland har låg andel tillverkning, varuproduktion och verkstadsindustri, men de som finns har ett stort kunskapsinnehåll och det finns en stor potential för fler året-runt jobb. Fler företag kan välja att flyttar hem produktion till Sverige och till Gotland, vilket kräver goda kommunikationer. En ny strategisk inriktning föreslås, ”Industriellt utvecklingscentrum för att arbeta för att öka andelen tillverkande företag”.

Både *LRF* och *Gotlands Förenade besöksnäring* tar upp att de två styrkeområdena, mat- och livsmedelssektorn samt besöksnäringen, är alltför knapphändigt belysta. *LRF* tar upp att mat- och livsmedelssektorn och de gröna näringarna inte ska skiljas åt i texten. *Gotlands Förenade besöksnäring* anser att besöksnäringens del i internationalisering, ”att bredda marknader nationellt och internationellt” kan förtydligas. *Gotlands studentkår Rindi* tar upp sin komplicerade relation till besöksnäringen. Den behövs för arbetsmöjligheter under och efter studietiden, men ger boendeproblem för studenterna sommartid. *Svenska kyrkan Visby stift* menar att implementeringen av besöksnäringstrategin måste nämnas, en förutsättning för stark tillväxt året runt i besöksnäringen.

Hushållningsällskapet vill stärka de blå och gröna näringarna för ökad självförsörjning av livsmedel. Ökad förädlingsgrad och ökad export är viktigt, liksom digitalisering och digitaliserade produkter. *Gotland Grönt Centrum* ifrågasätter uppgiften om den låga digitaliseringsgraden hos gotländska företag och pekar på att Tillväxtverket inte har med areella näringar i den undersökningen. Digitaliseringen inom dessa näringar går snabbt, fler tjänster tillhandahålls och nyttjas. Skogs- och jordbruk långt framme i automatisering, robotisering, digitalisering, vilket bör beskrivas. En utmaning är vem som äger alla data som samlas in av maskiner inom lantbruket. *Gotland Grönt centrum* anser vidare att Region Gotland behöver ta in extern kunskap för att förbättra analyser och beskrivningar av de areella näringarna.

RF-SISU Gotland poängterar vikten av att dra nytta av och utveckla idrottens nätverk med 24 andra öar inom Island Games Association. Genom ett strategiskt arbete kan nätverket bidra till att nå en internationell marknad för export och import. De lyfter också fram idrottens roll för att stärka de som står längst från arbetsmarknaden, något som kan utvecklas ytterligare och bidra till ökad mångfald. *Naturskyddsföreningen Gotland* har ett förslag på strategisk inriktning, ”omställning till fossilfri produktion av varor och tjänster”. De menar dock att det inom jordbruket, som binder koldioxid i sin produktion, kan det vara befogat med visst mått fossilberoende insatsvaror (bränsle, gödsel). De pekar på att fossilfri cementproduktion kräver en enorm utbyggnad av elinfrastruktur och ställer frågan om vem som ska betala.

Två *privatpersoner* tar upp frågor om näringslivet, med synpunkter att vi bör satsa på stöd till småföretagare, mer bredd i näringslivet, inte enbart turism, och att jordbruk, mat- och livsmedel kan utvecklas mer.

Attraktionskraft för ökad befolkning

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: Att Gotland ska vara en attraktiv plats att bo, leva och verka på innehåller flera komponenter. En strategisk utmaning är den demografiska utvecklingen med en allt lägre andel människor i yrkesaktiv ålder som bor på Gotland. Attraktiviteten påverkas av bland annat synen på arbetsmarknaden och om Gotland är en plats som erbjuder ett rikt fritidsliv året runt och tillgängligheten till och från fastlandet. Attraktionskraft handlar både om att locka nya inflyttare men också om att behålla den befolkning som bor på ön.

Det nuläge och utmaningar tas upp i insatsområdet är:

- Gotlands befolkning växer, men andelen i yrkesaktiv ålder minskar.
- Gotland har brist på arbetskraft inom näringsliv och offentlig sektor, kompetensförsörjningen är en stor utmaning.

I avsnittet finns rubrikerna den demografiska utvecklingen, hur bilden av Gotland påverkar inflyttningen och närhet kontra avstånd.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- fördjupar kunskapen om vad som gör Gotland attraktivt för boende, besökare och företag.
- tar tillvara på och utvecklar de faktorer som påverkar Gotlands attraktionskraft som plats att bo, leva och verka på.
- stärker bilden, både lokalt och nationellt, av Gotland som en attraktiv plats att bo, leva och verka på – året runt.
- sprider kunskap om Gotlands breda arbetsmarknad, med fokus på fastlandet och människor i yrkesaktiv ålder.
- bättre tar tillvara och integrerar studenter som deltar i eftergymnasiala utbildningar på Gotland i det gotländska samhällslivet och erbjuder goda möjligheter att stanna efter avslutad utbildning

Sammanfattning av remissvaren

I 15 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Attraktionskraft för ökad befolkning.

Inga nämnder inom Region Gotland har lämnat synpunkter på avsnittet.

Liberalerna anser att benämningen ”yrkesaktiv ålder” är ointressant och ska ändras till ”självförsörjande. Det geografiska perspektivet kan utvecklas i den strategiska inriktningen, t.ex. ”attraktionskraften hos Gotlands olika områden”. *Miljöpartiet* ser gärna en ny strategisk inriktning som skulle handla om en god integration av flyktingar. *Vänsterpartiet* tycker att inriktningen om att ”behålla den befolkning som finns”, är bra. Man vill komplettera med vikten av väl fungerande välfärd, förskola, skola och sjukvård. Viktigt är även kultur, fritidsaktiviteter och service. Även jämlikheten påverkar attraktiviteten, genom bättre hälsa, att fler fullföljer skolan och en lägre brottslighet. Vidare vill Vänsterpartiet att RUS tar upp vikten av att nå inflyttare med utomnordisk bakgrund, och att få dem att vilja bo kvar. Kopplingen mellan jobb och bostad är viktig menar *socialdemokraterna*, det är också viktigt att ta upp de ungdomar som redan finns på Gotland. Man anser också att sambandet med

välferdsutbudet är för svagt, Gotland måste ha en god tillgång till och bra kvalitet på verksamheter för målgruppen. Till detta ska också läggas kulturen, naturen och föreningslivet. Två nya prioriterade insatser föreslås, sådana som lockar unga gotlänningar att välja att bo, leva och verka på Gotland och sådana som ger en välfärd som håller god kvalitet genom hela livet.

Länsstyrelsen för fram att Region Gotland har en ledande roll i att kommunicera Gotlands attraktionskraft. Man vill se en redogörelse för detta och hur strukturerna för samverkan ser ut. *Uppsala Universitet* för fram att möjligheterna för att locka fler studenter att stanna efter utbildningen skulle vara en stor potential för ökad befolkning. *Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor* anser att barn- och ungdomsperspektivet kan stärkas i insatsområdet.

Hoburgs närings- och intresseförening och *Körsbärgården* menar att bilden av Gotland försämrats under pandemin och att det krävs insatser för att inte befolkning och besökare ska minska. *IF Metall Gotland* vill lägga till Hållbara jobb, med inriktningen att alla jobb är viktiga och att Gotland behöver fler utvecklande jobb, med en bra arbetsmiljö, en fungerande löneutveckling och ingående kompetensutveckling. *Gotlands studentkår Rindi* vill ha ett större fokus på målgruppen studenter och deras möjligheter att etablera sig och bo kvar. Gotlands värden under hela året måste vara i fokus för vår attraktionskraft, inte knytningen till bara några sommarveckor, menar *Svenska kyrkan*, *Visby stift*. *RF-SISU Gotland* tar upp elitidrotten som en viktig del i att skapa stolthet och sammanhållning och att många inflyttare kommer via idrotten, många i en åldersgrupp viktig för Gotland.

Två *privatpersoner* tar upp attraktionskraft utan att koppla till just insatsområdet. En betonat natur- och kulturvärdenas betydelse för attraktionskraften. En lyfter fram att skola och fritidsaktiviteter är viktigt för ökad inflyttning. Därför är det viktigt med satsning på arenor och information om vilket utbud som finns, både innan man flyttar och när man bor på Gotland.

Bostadsförsörjning och byggande

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet inleds med att: En väl fungerande bostadsmarknad är en förutsättning för att kunna skapa ett attraktivt och långsiktigt hållbart Gotland, såväl ur ett ekonomiskt som ur ett socialt och miljömässigt perspektiv. Det handlar inte enbart om att bygga bostäder, utan om att bygga samhällen. En hållbar samhällsplanering handlar förutom om fysiska strukturer, även om sociala aspekter såsom livsstil, hälsa, rörelsemönster, ekonomiska förutsättningar samt möjligheter att vara delaktig i att påverka sin livsmiljö.

Det nuläge och utmaningar som ingår i remissförslaget är:

- Bostadsbyggandet är högt, men det finns hinder för att kunna bygga på delar av ön och för alla målgrupper.
- Gotland har stora klimat- och miljöutmaningar, men också möjlighet att gå före i energiomställningen.
- Vattenförsörjningen är avgörande för hela samhällsutvecklingen, men tillgången till vatten av god kvalitet är sårbar.
- Gotland har stora och unika kultur- och naturvärden, utmaningen är att både bruka, bevara och utveckla.

I avsnittet finns rubrikerna bostadsmarknaden, förutsättningar för bostadsbyggande, goda boendemiljöer, attraktivitet och resurseffektiv bebyggelse som del i energiomställningen.

Den strategiska inriktningen i remissförslaget är insatser som:

- ger förutsättningar för bostadsbyggande över hela Gotland som bidrar till en bostadsmarknad i balans där utbud och efterfrågan möts.
- ger förutsättningar för ett varierat utbud av bostäder för människor med olika behov och med olika ekonomiska förutsättningar.
- främjar och verkar för en samlad bebyggelse och ett varierat bostadsutbud i serviceområdena.
- främjar ett bostadsbyggande där arkitektur bidrar till ett socialt, ekologiskt och ekonomiskt hållbart och jämlikt samhälle med omsorgsfullt gestaltade livsmiljöer.
- främjar en resurseffektiv bebyggelse och en hållbar förvaltning av natur-, kultur- och vattenmiljöer.

Sammanfattning av remissvaren

I 21 av remissvaren lämnas synpunkter på insatsområde Bostadsförsörjning och byggande.

De nämnder inom Region Gotland som lämnat synpunkter på avsnittet är Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden, Barn- och utbildningsnämnden och Miljö- och byggnämnden. *Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden* och *Barn- och utbildningsnämnden* vill under rubriken Goda boendemiljöer lägga till ”tillgång till bra barnomsorg och skolor”. När det gäller nybyggnation vill man ha med att denna sker vid befintliga skolor och att hänsyn till tas till infrastrukturen. Man uppmärksammar också behovet av kompetensförsörjning, utbildade hantverkare behövs. *Miljö- och byggnämnden* vill ändra i den tredje strategiska inriktningen, från ”samlad bebyggelse”, till ”sammanhållen bebyggelse”.

Centerpartiet anser att beskrivningen om goda boendemiljöer är bra men att det behöver lyftas mer. Partiet vill även omformulera den tredje strategiska inriktningen med innehållet att: *Möjliggöra både för en samlad bebyggelse och ett spritt byggande framöver* och ett varierat bostadsutbud *över hela Gotland*. Framåt inga konflikter, spritt boende och hållbarhet, nya transportlösningar. *Liberalerna* föreslår att under rubriken Förutsättningar för bostadsbyggande, ska kompletteras med ett utvecklat resonemang kring lokalisering av arbetsplatser och att även insatserna kompletteras med en punkt med detta innehåll. Man menar även att det är positivt att vi ska bygga samhällen, inte bostäder. Dialog ska föras med alla på ön. Under rubriken Förutsättningar, tycker *Socialdemokraterna* att ordningen i uppräknningen ska ses över och preciseras, t.ex. är inte strandskyddet ett lika stort hinder som flyget. Strandskyddet är viktigt att värna ur andra perspektiv. För att åtgärda bostadsbristen är nedskrivningarna på landsbygden viktiga att komma till rätta med, liksom frågor om vatten och avlopp samt vattenförsörjningen. Som ny prioriterad insats vill man ha: ”. . .leder till att alla har tillgång till bostad”. Detta är en grundläggande förutsättning, inget av de andra målen nås om någon enda saknar bostad. *Miljöpartiet* vill, till den första strategiska inriktningen lägga till: ”där det inte strider mot strandskydd och andra restriktioner”

Länsstyrelsen menar att de utmaningarna och de strategiska insatserna stämmer överens, men saknar en närmare koppling mellan nationella mål och planer och program. Vidare anser de att utmaningen attraktiva livsmiljöer och hushållens ekonomiska förmåga att efterfråga nyproduktion behöver belysas. Bostadsbyggandet kopplar också till frågan om vattenförsörj-

ning. *Tilhäxverket* anser att analysen ska stärkas vad gäller kön och ålder. *Myndigheten för ungdoms- och civilsambällesfrågor* för fram att barn- och ungdomsperspektivet kan stärkas i insatsområdet. *Sveriges geologiska undersökning* tar upp att resurseffektiv bebyggelse förutom lokalisering också omfattar nödvändig materialförsörjning och hantering. Man vill också att det ska lyftas in att en minskning av klimatpåverkande utsläpp kan ske genom kortas möjliga transportavstånd mellan bergtäkt och byggarbetsplats.

IF Metall Gotland föreslår en ny strategisk inriktning: ”Fler industriområden och mark som ska förberedas och färdigställas för tillverkande företag”. *Gotlands Bro OK* tar upp att Lummelunda växer, vilket ses som positivt, men hyser oro för att skogsområdet runt Kinnerstugan bebyggs. *Gotland Grönt Centrum* vill ha en ny strategisk inriktning: ”Motverka bebyggelse på god odlingsmark”. *Fastighetsägarna Stockholm Gotlandsavdelningen* anser att det i texten saknas en insikt om att marknadsförutsättningarna som styr bostadsbyggandet är komplexa. Man menar även att lagkrav om både kvalitet och hyresnivå är svårt att möta och att det är orealistiskt att kunna bygga ”moderna bostäder med låg hyra över hela Gotland.” Om de strategiska inriktningarna är riktade mot aktörer i byggande och bostadsförvaltning, önskar man en djupare analys. Vidare önskar de se en djupare analys av det omfattande byggandet av fritidshus och att de delårsboende borde ses som en tillgång och lockas att tillbringa mer av sin tid på ön. *Svenska kyrkan, Visby stift* är inne på ett liknande spår, och vill att värdet av att de fritidsboende bor en stor del av året i sina fritidshus ska betonas.

Gotlands studentkår Rindi anser att fler studentbostäder ska byggas men också för nyutexaminerade som vill stanna på Gotland. Man betonar vikten av att det finns bostäder som personer med en genomsnittlig inkomst har råd med, att om möjlighet ska finnas att flytta till landsbygden måste kollektivtrafiken utvecklas och att andelen fritidshus är bra på många sätt, det gör det lätt för studenter att hitta boende under terminerna.

Fyra *privatpersoner* tar upp bostäder och byggande i sina svar, utan att koppla det till just insatsområdet. Frågor som tas upp är bostäder för äldre, bostäder som alla har råd med, problem med byggande på landsbygden och att prioritera permanentboende före fritidsboende.

Förvaltningens kommentar

Förvaltningen ser att synpunkterna på innehållet i respektive insatsområde, inklusive förslag till förändrade eller nya strategiska inriktningar, ger ett gott underlag i det fortsatta arbetet. Det finns skiftande synpunkter om den strategiska nivån på förslagen till strategiska inriktningar. Är de alltför allmänna för att ge vägledning för kommande arbete eller ger de för lite utrymme för prioriteringar i nästa skede? Förvaltningen ser att frågan om detaljeringsgrad ställs i flera insatsområden. Det finns därför behov av att se över de strategiska inriktningarna/prioriteringarna i insatsområdena för att genomgående hålla en lämplig strategisk nivå. Två nya insatsområden föreslås, dels demokrati, tillit och trygghet, dels kris och sårbarhet. De är båda relevanta områden värda att beakta och ta ställning till på vilket sätt de bäst kan utvecklas i RUS.

Synpunkter på Att vara en ö-region **Sammanfattning av remissförslaget**

I remissförslaget utgör avsnittet en kort beskrivning och sammanfattning av de specifika förutsättningar som ö-läget innebär.

Sammanfattning av remissvaren

Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden och *Barn- och utbildningsnämnden* tar upp att ö-läget och Gotlands befolkningsstorlek innebär utmaningar att erbjuda utbildning för barn och ungdomar i dess direkta närhet, vilket ställer krav på goda kommunikationer och planering av skolskjutstrafik. Ö-läget innebär även utmaningar att erbjuda och organisera ett allsidigt utbildningsutbud för barn och ungdomar utifrån givna budgetramar, även om gymnasieskolan idag ändå har en stor bredd i utbildningsutbudet. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* är tveksam till rutan som sammanfattar ö-läget, särskilt punkten om hälso- och sjukvården.

Länsstyrelsen vill se en förstärkt beskrivning av ö-läget där frågor om krisberedskap, robust samhälle, ö-drift av flera funktioner lyfts fram. *IF Metall Gotland* pekar på att Ö-läget också har fördelar, t ex mindre risk för smittspridning. *Svenska kyrkan Visby stift* ser behov av att utveckla avsnittet Att vara en ö-region då Coronapandemin satt fingret på sårbarheter, inte minst vikten av att Gotland garanteras baskommunikationer och att en tredje elkabel är nödvändig.

Förvaltningens kommentar

Innehållet som belyser Gotlands förutsättningar som ö utvecklas och lyftas in som del av det utmaningsavsnitt som föreslås arbetas om.

Synpunkter på Gotland i världen

Sammanfattning av remissförslaget

I remissförslaget innehåller avsnittet kommunikationer med omvärlden, internationella nätverk och samarbeten och internationalisering som katalysator.

Sammanfattning av remissvaren

Hälso- och sjukvårdsnämnden lyfter fram behovet av att sätta Gotland i ett större perspektiv. De pekar vidare på att regional samverkan inte enbart handlar om kommunikationer, även samhällsservice i stort, hälso- och sjukvård med mera. Även Region Stockholm lyfter den aspekten och pekar på den gemensamma hälso- och sjukvårdsregionen som en viktig del av regionernas samarbete. *Liberalerna* anser att avsnittet om Gotland i världen bör vara en del av den inledande analysen.

Länsstyrelsen anser att Gotlands relationer till omvärlden kan integreras i lämpliga avsnitt istället för att utgöra ett eget avsnitt. Vidare lyfter de att EU:s Östersjöstrategi saknas.

Region Stockholm ser att strategin kan stärkas genom att utveckla det geografiska perspektivet. Det vore en styrka för strategin om den kan ge viss vägledning för hur angränsande regioner ska förhålla sig till Region Gotland och vice versa. De efterfrågar en tydligare och bredare beskrivning av Gotlands kopplingar, samband och utbyten med regioner på fastlandet. Det finns ett stort utbyte mellan regionerna, boende, besökare, näringsliv, akademi, myndigheter, som borde nämnas i strategin. Förbindelsen Nynäshamn – Gotland är en viktig länk för båda regionerna. Förslaget till RUS är positivt för fortsatt samarbete kring internationell infrastruktur. Perspektivet med samplanering av transportsystemet och bebyggelsestrukturen för att skapa hållbara fysiska och transportsnåla samhällsstrukturer samt för minskad miljöpåverkan bör stärkas. Region Stockholm föreslår också att cykelplaneringens betydelse kan tas upp.

Region Kalmar län delar beskrivningen av vikten av väl fungerande trafiksystem, där färjetrafiken är viktig för Region Kalmars del (gäller även reservhamn). Under avsnittet *Gotland i världen* bör utbytet mellan länen förstärkas. Det sker omfattande person- och godstransporter genom Kalmar län. Region Kalmar län ser här gärna ytterliga utbyte mellan länen. Vidare tar Region Kalmar län upp att länen har gemensamma möjligheter och utmaningar inom en rad områden och ser därför goda möjligheter till samverkan bl.a. inom hållbarhet, kompetensförsörjning, kulturella och kreativa näringar, besöksnäring, gröna näringar och vattenförsörjning. *Region Kronoberg* framför att det, inför EU:s nya programperiod, är positivt att Region Gotland, liksom Region Kronoberg lyfter fram klimatfrågan och behovet av att höja kunskapen inom näringslivet.

Västerviks kommun tar upp vikten av att stärka och upprätthålla färjetrafiken mellan Visby och Västervik. Det korta avståndet har positiv påverkan på bränsleåtgång med minskad klimatpåverkan. För transporter generellt har Västervik kortaste vägen mot Linköping, Norrköping, Göteborg. Fokus på hamnar bör också innefatta var i omvärlden de gör bäst nytta för Gotland och inte enbart handla om hamnar på Gotland. Fler samarbeten för framtiden skulle kunna vara året runt trafik, godstrafik, eftergymnasial utbildning, havs- och kustfrågor. Vidare är Vimmerby, Västervik, Visby tillsammans en stark semesterregion och Västerviks kommun ser fram emot långsiktigt samarbete för att gemensamt marknadsföra denna. *Nynäshamns kommun* avstår från att lämna remissvar, då RUS inte tar upp kopplingen till Nynäshamn vilket översiktsplanen för Gotland gör.

Post- och telestyrelsen föreslår att digital infrastruktur även uppmärksammas i avsnittet *Gotland i världen*. Den elektroniska kommunikationen med omvärlden är en absolut förutsättning för näringsliv, offentliga institutioner inklusive hälso- och sjukvården, akademien och allmänheten. *Havs- och vattenmyndigheten* ser mycket positivt på att behov av förstärkta samband och tematiskt fokus för internationella samarbeten har identifierats. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor* lyfter fram att myndigheten är nationellt kontor för Erasmus+ Ung och Aktiv samt den Europeiska Solidaritetskåren och kan vara ett stöd i olika typer av internationella kontakter och utbyten.

Svenska kyrkan Visby stift tycker att nätverket Theobalt kan lyftas fram. Det är ett Östersjö-samarbete sedan 1980-talet med alla kristna kyrkor i Östersjöområdet och har ett ökande intresse.

Förvaltningens kommentar

Avsnittet innehåller olika delar med olika karaktär. Det är en fråga att se över i vilka avseenden internationella frågor, internationellt samarbete och internationalisering kan ska integreras i andra avsnitt. Förvaltningen instämmer i synpunkterna om att det behövs en djupare beskrivning av omlandets betydelse för Gotland och vice versa samt av regionens funktionella samspel, i en vidare geografi och ett bredare sammanhang. Ett utvecklat storregionalt och internationellt fokus sätter Gotland i ett sammanhang, vilket är viktigt att belysa.

Synpunkter på Genomförande

Sammanfattning av remissförslaget

Avsnittet beskriver översiktligt synen på dels samverkan som framgångsfaktor, dels roller och ansvar, för att markera vikten av ett gemensamt agerande. Genomförande konkretiseras i efterföljande program och förslag på tre program för samhandling nämns. Ett program med inriktning näringslivets förutsättningar och innovation, ett program med inriktning social hållbarhet och ett program med inriktning klimat, miljö och energi.

Sammanfattning av remissvaren

Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden vill se en tydligare beskrivning av genomförandet och önskar se en tydligare koppling till andra planer och program. Det gör även *Socialnämnden* som också efterlyser en gemensam struktur för RUS och andra planer och program. Vidare ställer socialnämnden frågan kring vad som blir kvar för nämnderna att prioritera, då de strategiska inriktningarna kan ses som att nämndens prioritering redan är gjord. *Hälso- och sjukvårdsnämnden* saknar helt välfärden i de genomförandeprogram som kort beskrivs. De anser att samverkan med andra regioner kring hälso- och sjukvård bör belysas. *Tekniska nämnden* tar upp att de utpekade områdena vatten, vägar, uthållig kollektivtrafik för nämnden betyder fortsatt stora budgetbehov.

Centerpartiet ser förankring och delägarskap för att förverkliga RUS som avgörande, något som stärkts ännu mer på grund av pandemin. Vidare är det avgörande att den fysiska planeringen stödjer visionens tankar och att kommande översiktsplan synkas till RUS. Eventuellt bör även lokala utvecklingsplaner (LUP) nämnas i detta avsnitt. *Moderaterna* pekar också på vikten av att alla aktörer känner sig direkt involverade och ansvariga. Ett huvudspår efter pandemin måste vara att företagen snabbt får igång verksamheten, att samverkan stärks och att Campus Gotland, liksom den ideella sektorn är viktiga. *Liberalerna* lyfter fram att det behövs en översyn och aktualisering av befintliga strategier och styrdokument i samband med genomförande av en antagen RUS.

Socialdemokraterna tycker att resonemanget om samhandlingstrappen på ett bra sätt förklarar samspelet mellan samhällsnivåer och inspirerar till samverkan. Stycket borde komma in under rubriken Hur ska den regionala utvecklingsstrategin användas. *Vänsterpartiet* anser att det behövs ett särskilt avsnitt om Region Gotlands ansvar att implementera RUS i hela organisationen och att det behövs tydliga uppdrag till nämnderna att arbeta med genomförandet av specifika frågor i RUS. *Miljöpartiet* menar att behovet av nytänkande och mod bör lyftas fram. Det behövs ett utrymme för nya tankesätt, strukturer och livsstilsförändringar för att omställningen ska bli av. Utifrån ”samhandlingstrappan” i förslaget, bör ett forum för kontinuerliga hållbarhetsdialoger ska skapas för att genomföra den regionala utvecklingsstrategin. Vidare föreslår de handlingsplaner kopplade till de prioriterade målen, en beskrivning av målkonflikter och en prioriteringslista.

Länsstyrelsen anser att användning, nytta och genomförande för olika typer av aktörer kan beskrivas tydligare. *Tillväxtverket* är inne på samma spår och efterfrågar en tydlighet i vad utpekade aktörer är tänkta att göra i genomförandet liksom förväntningar på statliga myndigheter. *Trafikverket* saknar en mer konkret beskrivning av genomförandet och hur den fortsatta processen kring efterföljande strategier ska gå till, men deltar gärna i det arbetet. *Uppsala universitet* för fram vikten av att Region Gotland för dialog med Campus studenter via studentkåren Rindi i det fortsatta arbetet. *Myndigheten för ungdoms- och civilsamballesfrågor* ser

positivt på att civilsamhället lyfts fram som aktör i RUS. De anser att det i RUS kan poängteras att en löpande dialog med unga och med civilsamhället är en förutsättning för att kunna fatta kloka beslut och nå visionen.

GUBIS framför att en utvecklad samverkan mellan de som *GUBIS* representerar och Region Gotland kan borga för att kortsiktiga och långsiktiga mål är rimliga att nå och minska polarisering mellan stad och land. *Knutpunkt Hemse Utveckling AB* trycker på att de vill vara med i utvecklingsarbetet men att de inte känner sig utpekade som viktiga aktörer. De pekar också på att det är en brist att genomförande, och kostnader för detta, lämnas till senare skede. *Ljusa Udden AB* menar att Region Gotland prioriterar Visby och västra Gotland mest och bör bredda samarbete och demokrati över hela ön. *RF-SISU Gotland* anser att samhandlingstrappan kan bli Gotlands verkliga styrka. Betoningen av Vi (i inledningen) skulle kunna utgöra en slags övergripande princip för genomförande, där det offentliga, ideella och privata sektorerna uppmanas att samverka. *Gotland Grönt centrum* saknar blått och grönt centrum i uppräkningsaktörer. *Gotlands studentkår Rindi* önskar delaktighet när strategin ska genomföras för att säkra studenternas intressen. Om studenterna får möjlighet att stanna på ön och hitta arbete kommer många av de problemområden RUS pekar ut att lösas.

Förvaltningens kommentar

Det finns synpunkter om ännu tydligare beskrivningar av ansvar och roller i genomförande av RUS. Synpunkten om ”samhandlingstrappan” som Gotlands verkliga styrka och en övergripande princip för genomförande, där det offentliga, ideella och privata sektorerna uppmanas att samverka är ett intressant inspel. Det är också tanken med de tre program för samhandling som kort nämns i remissförslaget. Samverkan är inte något som börjar från noll, det finns redan ett utvecklat samspel mellan många aktörer på Gotland. Det är viktigt att med jämna mellanrum se över vilka forum och mötesplatser som finns, vilka aktörer som möts och att identifiera vita fläckar/glapp för områden/frågor där vi inte samverkar. Den dialog som funnits mellan aktörer i framtagandet av RUS är lika viktig att behålla när det kommer till genomförande och uppföljning. Förvaltningen avser att återkomma med en plan för genomförande, uppföljning, utvärdering och lärande.

Synpunkter på Uppföljning, utvärdering och lärande

Sammanfattning av remissförslaget

I förslaget ges en stomme till hur uppföljning och lärande ska gå till, samtidigt som det redogörs för att detta är ett område som fortsatt ska utvecklas fram till att den regionala utvecklingsstrategin antas.

Sammanfattning av remissvaren

Centerpartiet ser positivt på förslaget om en återkommande konferens och gemensam analys av hur det går för Gotland. *Moderaterna* och *Kristdemokraterna* lyfter vikten av att dokumentet hålls levande, följs upp och ses över varje mandatperiod. *Miljöpartiet* ser behov av att inkludera nya parametrar i uppföljningen, till exempel systemindikatorer för hållbarhet.

Tillväxtverket föreslår att en uppföljnings och utvärderingsplan biläggs den slutliga regionala utvecklingsstrategin. En tydlighet i vad utpekade aktörer är tänkta att göra i genomförandet

liksom förväntningar på statliga myndigheter underlättar uppföljningen. *Tillväxtanalys* rekommenderar konkreta och kvantifierbara indikatorer i uppföljningen, liksom även baslinjeindikatorer. För många indikatorer kan försvåra uppföljningen, därför bör några nyckelindikatorer som bedöms vara extra viktiga för måluppfyllelse lyftas fram. Att definiera indikatorerna tydligt ger ökad medvetenhet i alla led om vilka data som behöver samlas in, bearbetas och analyseras. *Länsstyrelsen* lämnar förslag på lämpliga indikatorer från det nationella miljömålssystemet samt från Naturvårdsverkets uppföljning av friluftsvanorna i Sverige. *SWEDES* ser positivt på att uppföljning, utvärdering och lärande har en tydlig plats i förslaget, men saknar en jämlig prioritering av detta i relation till sakfrågorna som tas upp. Lärandeperspektivet kan tydligare integreras i beskrivningen av övergripande samhällsutmaningar och insatsområden. *Svenska kyrkan Visby stift* saknar en beskrivning av hur uppföljning ska ske och föreslår femårsplaner och återkommande uppföljning för att hålla uppe utvecklingstakten.

En *privatperson* framför att det vore bra att ha återkommande dialoger runt om på ön även om uppföljning och direkta åtgärdsförslag.

Förvaltningens kommentar

En regional utvecklingsstrategi måste hållas levande och följas upp. Det är en nyckel för att behålla energi i genomförande, vara aktuell och relevant. Enligt förordningen för regional tillväxt ska en RUS ses över en gång mellan varje val. Bra medskick ges om viktiga aspekter i uppföljningen och förslag på indikatorer. Förvaltningen avser att systematisera uppföljning och utvärdering enligt det uppdrag Region Gotland har som regionalt utvecklingsansvarig aktör. I det ligger att följa utvecklingen i länet med grund i de övergripande målen och valda målindikatorer. Dessutom att följa upp, låta utvärdera och årligen redovisa resultaten av det regionala tillväxt- och utvecklingsarbetet som föreslås tas vidare i tre program för samhandling/genomförandeprogram.

Remissvar från privatpersoner

I viss mån har personerna svarat utifrån remissfrågorna, bland annat kring mål för Gotland 2040 och finns då med i den övriga sammanställningen. De allra flesta privatpersonerna lämnar dock synpunkter mer fritt på vad de anser vara de viktigaste frågorna för Gotlands utveckling.

Under remissperiod kom 47 svar in från 48 privatpersoner (ett gemensamt svar från två personer). Det är, jämfört med andra regioner i Sverige, ett högt antal vilket vittnar om det stora engagemang som finns på Gotland. Två svarande är inte folkbokförda på Gotland. De flesta privatpersoner har valt att använda den e-tjänst som fanns tillgänglig, där inget krav på att uppge namn fanns men möjlighet att lämna uppgift om ålder och kön. De flesta har alltså svarat anonymt. Några har valt att lämna namn och kontaktuppgift, men vi har valt att redovisa alla svar från privatpersoner anonymt.

24 kvinnor och 21 män har svarat, 3 har valt att inte uppge kön. Vad gäller ålder har 12 valt att inte uppge ålder. Bland de som angett ålder är 8 svarande mellan 36-50 år, 14 svarande mellan 51-64 år, 13 svarande mellan 65-75 år och 1 person över 75 år. Noteras kan att ingen svarande bland privatpersoner är under 36 år.

I fallande ordning, utifrån hur många som berört ämnet, tas dessa frågor upp som de viktigaste:

- Miljöfrågor (Östersjöns status, kalkbrytningens miljöpåverkan, hållbart jordbruk, konsumtion och livsstil)
- Vattenförsörjningen
- Klimat och energiomställning
- Bostäder och byggande (bostäder för äldre, bostäder som alla har råd med, byggande på landsbygden, permanentboende kontra fritidsboende)
- Landsbygd (handlar om bostäder, service)
- En mer hållbar turism
- Kollektivtrafik (fler turer, lägre taxor, minskat bilberoende, medel för omställning)
- Kommunikationerna till och från ön (priser, turer)
- Självförsörjning (ökad självförsörjningsgrad livsmedel, energi)
- Näringsliv (större bredd, mer om jordbruk, mat- och livsmedel)
- Vård och omsorg (för äldre)
- Visby–levande innerstad
- Satsa på Slite, satsa på Hemse

Flera tar upp Coronapandemin ur olika synvinklar. Dels att pandemin förändrat förutsättningarna på ett genomgripande sätt och att hela arbetet med strategin borde göra ett omtag och beakta effekterna. Dels att pandemin inneburit fel tidpunkt att förvänta sig dialog om viktiga framtidsfrågor, att remisstiden borde förlängts och det finns en risk för bristande förankring i och med att fortsätta arbetet enligt tidplan. En person tar upp att det varit en bristande kommunikation från Region Gotland om att arbetet med RUS var på gång. Ett par personer är mycket kritiska till hela innehållet i RUS och menar att det i alltför hög grad blir floskler.

Bilaga: Remissvar har inkommit från:

ALMI Företagspartner Gotland	
Arbetsförmedlingen	
Barn- och utbildningsnämnden, Region Gotland	
Boverket	Inga synpunkter
Centern Stenkyrka och Lummelunda	
Centerpartiet Gotland	
Centrala studiestödsnämnden	Inga synpunkter
Energimyndigheten	
Fastighetsägarna Stockholm, Gotlandsavd.	
Feministiskt initiativ Gotland	
Företagarna Gotland	
Försäkringskassan	Inga synpunkter
Föräldraskolrådet Fårösundsskolan	
Gotland Elnät AB, GEAB	
Gotland Grönt Centrum	
Gotlands Fredscenter	
Gotlands Förenade Besöksnäring	
Gotlands Museum	
Gotlands studentkår Rindi	
Gotlands tingsrätt	
GUBIS (Gotländska Utvecklingsbolag i Samverkan)	
Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden, Region Gotland	
Havs- och vattenmyndigheten	
Hoburgs närings- och intresseförening	
Hushållningssällskapet Gotland	
Hälso- och sjukvårdsnämnden, Region Gotland	
IF Metall Gotland	
Knutpunkt Hemse Utveckling AB	
Kriminalvården	
Kristdemokraterna Gotland	
Kronofogdemyndigheten	Inga synpunkter
Kustbevakningen	Inga synpunkter
Körsbärsgården	
Lantmäteriet	
Liberalerna Gotland	
Ljusa udden AB	
LO-distriktet Gotland	
LRF Gotland	
Lustkustens utvecklingsbolag AB	
Länsstyrelsen i Gotlands län	
Mellanskog Ek förening	
Miljö- och byggnämnden, Region Gotland	
Miljöpartiet Gotland	

Moderaterna Gotland	
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap	Inga synpunkter
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor	
Myndigheten för yrkeshögskolan	Inga synpunkter
Naturskyddsföreningen Gotland	
Nynäshamns kommun	Inga synpunkter
Orienteringsklubben Gotlands Bro OK	
Oskarshamns kommun	
Pensionsmyndigheten	Inga synpunkter
Post- och telestyrelsen	
Region Jönköpings län	
Region Kalmar län	
Region Kronoberg	
Region Stockholm	
RF-SISU Gotland	
RFSL Gotland	
Röda Korset	
SIDA DAR	Inga synpunkter
Skatteverket	Inga synpunkter
Skogsstyrelsen	
Skolverket	
Socialdemokraterna Gotland	
Socialnämnden, Region Gotland	
Statens kulturråd	Inga synpunkter
Studieförbundet Vuxenskolan	
SWEDESD, Uppsala universitet	
Svenska ESF-rådet	
Svenska kyrkan, Visby stift	
Sveriges geologiska undersökning	
Sveriges lantbruksuniversitet	Inga synpunkter
Tekniska nämnden, Region Gotland	
Tillväxt Gotland	
Tillväxtanalys	
Tillväxtverket	
Trafikverket	
Universitets- och högskolerådet	
Uppsala universitet	
Vamlingbo sockenförening	
Vinnova	Inga synpunkter
Vänsterpartiet Gotland	
Västerviks kommun	

Dessutom har 47 svar från (48 stycken) privatpersoner inkommit.